

Eesti kommunismiohvrite memoriaal Maarjamäel on avatud

Eesti Vabariigi 100. aastapäevaks rajatud kommunismiohvrite mälestuspaik koosneb kahest osast: „Teekond” ja „Kodu-aed”. Esimene on mälestuskoridor, mille seintele on jäädvustatud enam kui 22 000 elu kaotanud inimese nimed, kellest suur osa suri kodumaast kaugel ning kelle matmiskoht on enamasti teadmata. See koridor sümboliseerib totalitaarse režiimi armutust ja inimvaenulikkust. „Kodu-aia” rahu ja turvalisust annavad edasi park õunapuudega ning mesilased memoriaali pargipoolsel seinal. Memoriaali juurde kuulub kommunistliku terrori ohvriks langenud Eesti ohvitseride mälestusmärk.

Memoriaali autorid on Kalle Vellevoog, Jaan Tiidemann, Tiiu Truus, Martin Prommik ja Lidia Zarudnaja (Arhitektuuribüroo JVR OÜ).

Memoriaali avamise fotod: Eesti Mälu Instituudi fotokogu

Kohal olid riigitegelased, diplomaadid, paljude organisatsioonide esindajad, väliskülalised. Üle Eesti oli kokku tulnud endisi represseeritud, ohvrite lähedasi.

Sõna võtsid Eesti Vabariigi president Kersti Kaljulaid, justiitsminister Urmas Reinsalu, Eesti Memento Liidu auesimees Leo Oispuu ning Euroopa Mälu ja Süüme koostöökogu nõukogu liige Göran Lindblad.

Memoriaali õnnistasid Eesti erinevate kirikute juhid.

Terroripaiku tähistavad kohakivid ja teabetekstid.

JA LANGEVAD TEELE TUHANDED

VEEL KOJU JÕUAVAD TUHANDED

JA VIIVAD VAEVA JA POOLE

JA LENDAVID MESIPUU POOLE

JUHAN LIIV

President Kersti Kaljulaidi kõne memoriaali avamisel

Austatud Riigikogu esimees, ministrid, saadikud, kirikutegelased, hea Eesti rahvas.

On ilus päev – soe päike paistab mustale müürile. Meie oleme õunaaias, meie oleme kodus ja koduaias. Aga nendel seinaplaatidel – teisel pool, kuhu soe päike ei ulata – on kirjas üle 22 000 inimese nime ja see kurb nimekiri ei ole kaugeltki veel lõplik.

Ikka ja jälle tuleb arhiividest välja uut kurbust ja leina. Siin on arstid ja teadlased, põllumehed ja insenerid, ettevõtjad ja sõjaväelased, riigijuhid ja töölised. Kõikide elualade esindajad.

Nad olid pärit kõikjal Eestist ja nad olid väga erinevatest rahvustest. Siin on emad ja isad, vanavanemad ja väikesed lapsed. Siin ei ole neid, kes oleksid võinud sündida, aga jäid sündimata sellepärast, et nendel tahvlitel on nende emad ja isad.

Kõik need inimesed on kommunistliku totalitaarreežiimi ohvrid. Võõra võimu ohvrid, kes pidid kaduma ja jääma igavesse vaikusse. Nad ei pidanud tagasi jõudma õunaaeda, koduaeda. Aga ometigi tänase päevaga mingil moel, mingil kujul pakub see mõte meile lohutust, et nad ikkagi on jõudnud siia tagasi koos meiega.

Nüüd on meie ülesandeks, vaba Eesti riigi ülesandeks, teha nii, et midagi sellist enam mitte kunagi meiega ei juhtuks. See on meie kohustuseks ka kõigi nende tuhandete inimeste ees, kelle nimed siin tahvlitel on, aga ka meie oma vabaduse ja tuleviku, meie oma laste ja ka lastelaste ees.

On oluline, et totalitaarne võim mitte kunagi enam ei saavutaks oma eesmärgi ega võidaks kohutava kurjuse elluvijad. Sellepärast me peame jätkama kommunismikuritegude uurimist ning nendest ka kõnelemist. Ikka ja alati on neid, kes õigustavad kas mineviku, aga võib-olla ka tuleviku totalitaarseid ideoloogiaid erinevatel ettekäändel. Ikka leidub neid, kes ütlevad, et ideaalis oli üks või teine asi tegelikult õilis, lihtsalt elluviimine ebaõnnestus.

Aga tegelikult meenutagu see must müür nii ilusa ilmaga kui ka sügisese tormi ajal, kui me seda siia vaatama võime tulla, et iga totalitaarne ideoloogia on juba oma olemuselt vabaduse vaenlane ja selle kõrget hinda me teame, sest me oleme seda maksnud.

Tuletan meelde president Lennart Meri sõnu kahe kümnendi tagant: „...me peame /---/ kaitsma inimõigusi ja demokraatiat totalitarismi eest olenemata vormist, milles ta ka ei esineks. Kurjus suudab end meisterlikult moondada, kommunismi demokraatiaks ning orjast iseseisvuseks nimetades.”

Need on universaalsed sõnad ja need kehtivad täna ja tulevikus ja need kehtivad iga vabaduste vastase ideoloogia kohta. Ükskõik, kui kaunid on sõnad, millega seda riütatakse.

Demokraatliku riigi ülesanne on seista selle eest, et vihkamist ei oleks. Ja kui on, siis et see ei juhtuks kunagi kellegi otsuseid. Peame mõtlema demokraatia ja Euroopa moraalseid väärtuste – kodanike õiguste ja vabaduste – hoidmisele ning kaitsmisele. Ainult see tagab meie lastele ja lastelastele tulevikus Eesti.

See müür siin on meile toeks. Sellele toetudes on meil kõigil lihtsam hoida oma Eestit ja anda see hoitult tulevastele põlvkondadele üle. Mõtlemine kadunutele, aga mõtlemine ka tulevikuks.

Eesti vajab hoidmist!

Justiitsminister Urmas Reinsalu:

„Tänasest avatud memoriaal on meie austusavaldus nendele Eesti meestele, naistele ja lastele, kes andsid oma elu Eesti eest Nõukogude kommunistliku režiimi ohvritena. Siin käies meenutagem oma lähedasi ja kõiki eelkäijaid, kes meid silmitult ajaloost vaatavad. Nüüd on mälestuspaik kõigil, kelle hauda me ei tea,“ ütles justiitsminister Urmas Reinsalu. „Siin käies mõelgem sellele, et meie jaoks ei ole vabadusel riigina abstraktno hind. Vabaduse kaotus maksis meile natsistliku ja kommunistliku režiimi sobingu tulemusel rohkem kui viiendiku meie inimestest.“

„Suur tänu kõigile Eesti inimestele, kes andsid oma panuse selle mõjusa mälestuspaiga rajamisse – memoriaali autoritele, Riigi Kinnisvara Aktsiaseltsile ja ehitajatele, Eesti Mälu Instituudile ning ennekõike läbi aastakümnete kõikide kommunistlike kuritegude ohvrite nimekirjade koostajatele, eesotsas Leo Oispuuga. Samuti Eesti inimestele, kes viisid kivid oma lähedaste ja sõprade mälestuseks Piltistverre ja neile, kes kogusid allkirju terve inimpõlve vältel, et tänane päev saaks teoks,“ tänas justiitsminister.

Kaitseväge juhataja kindral Riho Terras asetab memoriaalile pärja langenud kaitseväge ohvitseride ja ametnike mälestuseks.

„Koš Eesti rahvaga kannatas kommunistliku terrori all Eesti kaitseväge. Ligi veerand meie kaitseväge, Kaitseväe ja piirivalve kaadriohvitseridest mõrvati punase okupatsioonivõimu poolt või hukkusid nad hiljem vangistuses,“ ütles kindral Terras avamistseremoonial peetud kõnes. „On äärmiselt kahetsusväärne, et nemad, kelle peale loodeti, et nad sõja puhkedes Eesti riigi kaitset korraldaks ja juhiks, langesid esimeste seas punase terrori ohvriks.“

Eesti kommunismiohvrite memoriaali tellijaks oli justiitsministeerium ning seda haldab Riigi Kinnisvara AS.

Leo Õispuu sõnavõtt kommunismiohvrite memoriaali ja ohvitseride mälestusmärgi avamisel Maarjamäel 23.08.2018

Austatud koosolijad! Armsad saatusekaaslased!

Oleme Kommunismiohvrite memoriaali rajamist oodanud aastakümneid.

Täna seisame vaikselt leinas, otseselt kalmistul, aga see ei ole meie lähedaste matmispaik. Meie lähedased puhkavad võõras mullas. Siiski peame väga oluliseks kommunistliku režiimi süül hukkunute ühise kenotaafi rajamist meie kodumaal.

Lisaks interneti-portaalile (www.memoriaal.ee) on memoriaalist ilmunud kaks raamatut: 2017. aastal Eesti Represseeritute Registri Büroo väljaandel registrina R8/6 koos lühistatistika, pealkirjaga "Isikute lühiandmed Kommunismiohvrite memoriaalile 1940-1991" ning 2018. a. tänu Meelis Maripuu väga operatiivsele toimetamisele värskest trükivalgust leidnud Eesti Mälu Instituudi raamat "Kommunismiohvrite nimekirja memoriaalil 23.08.2018". Viimane raamat on ka täna siin saadaval.

Inimsaatused sel karmil ajal, samuti inimeste tulevikumõtted ja lootused olid erinevad. Minu Saaremaa kodutalu lähedal Pihlta vallas elas viimase suure sõja alguse ärevatel aastatel taluperemeses Priidu Aavik. Kui pärast esimesi kommunismi massikuritegusid 1940-1941 hakkas nii mõnigi kaaluma kodumaalt lahkumist, siis Priidu Aaviku poja Aleksandri sõnul ei nõustunud tema isa põgenemisega, kuna ta ei olnud kellelegi ülekohtu teinud – oli vaid suure perekonna pea. Nüüd on Priidu Aaviku nimi siin Maarjamäel mälestusseinal. Siberi-teest ei olnud 1949. a. pääsu ka tema perel. Lään-de põgenes 1944. a. vaid Aleksander. Üks vendadest sattus Saksa sõjaväkke. Niisugune on üks eesti tolaegse pere mudelitest. Aleksander vormis oma ängistavad tunded värssidesse. Ta toonitas ahastuse hetki, "...kui kõik armastus, elutöö sai jäetud maha..." ning mil "...kõikjal – külas, linnas me kodumaal

...terror rebis me rahva lõhki".

Oli peresid, kelle hulgast tagasi tulijaid ei olnudki – kõik jäid võõramaa

mulda. Nende nimesid loeme mälestusseinal, metalli raiutuna.

On neid õnnetuid inimesi, kes saabusid koju täiesti üksi – ellu ei jäänud mitte ühtegi pereliiget.

Kahe viimase näite traagika foonil oli minu perel õnne – saabusime erinevatel aegadel kodumaale neljakesi. Kuid nelja pereliikme – ema, isa, vanaema venna ja vanaisa – ning veel mitme lähedase nimed on nüüdseks kantud mälestusseinale.

Minevikku ei tohi unustada, aga elama peame tuleviku nimel. Olgem optimistlikud!

Mementolaste ning kõigi saatusekaaslaste nimel tänan kõiki asutusi, organisatsioone ja isikuid, kes toetasid Kommunismiohvrite memoriaali ja ohvitseride mälestusmärgi rajamist.

Jätkugu meil jõudu ja tarkust selgitamiseks, kuidas kasutada ja arendada just avatud memoriaalkompleksis kajastuvat andmestikku. Praegu on nimetahvritel ligi 10% Memento nimekirjaraamatutes esitatud isikutest. Ülejäänud on digitaalselt memoriaali andmebaasis.

Lõpetuseks! Hoidkem meie kallil Eestimaal (viidates Betty Alverile) alati tulukest hinges!

Täna tähelepanu eest!

Memoriaali autorid Kalle Vellevoo, Jaan Tiidemann, Tiiu Truus, Martin Prommik ja Lidia Zarudnaja arhitektuuribüroost JVR OÜ:

... saime oma lähedaste ringist kinnitust, et koduaed õunapuudega oli mälupeil, mida inimesed vangis oleku ajal kaasas kandsid ja mis aitas neil raskest ajast üle saada. ... Mõistsime kohe, et koduaed ehk õunaaed on õige lähenemine. Eestiaegsetel fotodel istuvad pered veel 1930-ndatel taluaias õitsvate õunapuude all ja paari aasta pärast on pooled neist Siberis... Tundsime, et aed on sümbol, mille ümber hakka- me ülejäänud memoriaali ehitama.

... Lähteülesanne panna seintele ohvrite nimed oli kõikidel võistlustöödel. Nimesid oli palju ja sellepärast kasutasime koridori motiivi. ... 200 meetri pikkune ja 16 meetri kõrgune sein ja sinna juurde imeväikeses mõõtkaavas mesilased. Väike mõõtkaava versus suur mõõtkaava oli huvitav. Kontrast on vägev. ... skulptuur 22 000 mesilasega on äärmiselt mõjuv nii lähedalt kui kaugelt. Memoriaali seinad on kaetud terasplaatidega, mesilased seintel on prinditud roostevabast terasest. ...

Mõttekatkeid

Tunne Kelam:

... Aastal 1987 algatas Lagle Parek Hirvepargis allkirjade kogumise aktsiooni, et püstitada mälestusmärk stalinismi ohvritele. 32 aastat hiljem on see idee lõpuks kehastunud. Tee ajaloolise tõe ja õigluse ni on endiselt pikk ja vaevaline, kuid teist teed tulevikku ei ole. Ja me kõik saame seda rännakut kiirendada. ...

Kunstiteadlane Heie Treier:

Kommunismiohvrite memoriaali esteetika aitab saavutada hingerahu. ...

Viljandi Memento Ühenduse esimees Ene Juurik:

... Nagu arvatagi oli, tekitas memoriaal palju emotsioone. Vaike Agan leidis nimetahvlitelt oma sugulase nime ning ütles mõned päevad hiljem, et saab nüüd palju paremini ja rahulikult magada. Elli Viltmann leidis siit aga oma kaduma jäänud venna nime ning see tõi talle pisarad silma. Enn Kõva sugulased küll külmale maale ei jäänud, ent ta on memoriaalist vaimustuses ning tahab seda kindlasti uuesti külastada. Ka Maie Madi kasutas oma tunnete kirjeldamiseks ülivõrdeid. Jüri Tamtik leidis samuti tahvlilt tuttava nime ning imestas siiralt, kuidas on võimalik selline asi kokku panna ning milline töö see on, kõik need nimed kokku saada. Samuti on selle suure töö eest väga tänulik viljandlanna Mia Mõlter, kelle isa nimi on mälestuseinale kantud. ...

Memoriaali vaadates olen väga õnnelik, et minu isa sai tulla tagasi koduaeda ning nautida oma sünnikodus olevate õunapuude vilju. Vaatamata väga raskele oludele Karaganda vangilaaris tuli ta elusana tagasi – tütardele tundmatu kõhn mees, keda nad viimati nägid väikeste lastena. Tuli tagasi ja alustas elu ülesehitamisega otsast peale. Kahjuks lõppes tema teekond suhteliselt vara, ta puhkab nüüd juba pikki aastaid kodumaa mullas, tema ning tema sugulaste hingerahuks.

Ma loodan väga, et ka noored leiavad tee memoriaali juurde, et otsida siin oma sugulaste jälgi ning seega hoida alal seda Eesti ajaloo sünget, aga väga olulist osa.

Vajame Euroopa ühtset mäletamiskultuuri

Eesti Mälu Instituudi ja Justiitsministeeriumi korraldatud konverentsi eesmärk oli käsitleda rahvusvahelisel areenil teiste sündmuste varju jäänud kommunistlike kuritegusid ja nende tagajärgi ning Euroopa ühise mälestamiskultuuri võimalikkust. Kõnelejate suust kõlas arusaam, et kommunisti kuritegusid tuleb teadvustada senisest rohkem, seda enam, et ka tänapäeval eksisteerivad repressiivsed kommunistlikud režiimid.

Oma avakõnes tõi Exeteri ülikooli ajaloo professor **Richard Overy** esile, et hoolimata sellest, et Euroopa on kommunistlikest režiimidest vaba, ei ole maailmapildis lugu kaugeltki mitte selline. “Tundub, et vaid vähesed eurooplased on valmis tunnustama, et Hiina ühe parteiga autoritaarne riik rikub inimõigusi ja keelab sõnavabadust.” Läbi selle näite toonitas Overy, et me ei saa võtta vabadust iseenesestmõistetavana ning oluline aspekt inimvaenulike režiimide tõrjumises on ajaloolise mälu olemasolu. “Ajaloolise mälu säilimine ei peaks toetuma ainult ajaloolaste tegevusele, vaid tähtis on ka see, et avalikkuses teemad käsitletakse, et eksisteeriks haridusprogrammid, avalikud üritused ja memoriaalid. **Ajalugu tuleb mäletada selleks, et mitte enam uue kriisi ajal kukkuda sinnasamasse lõksu, kiites ideoloogiad, mis justkui lubavad kindlust ja heaolu,**” sõnas Overy.

Järgnesid kaks paneeli. Esimeses paneelis “Mis on kommunism?” olid arutlusteemaks: “Mis on kommunistlik ideoloogia: määratlus, lähtekohad ja põhiteesid? Miks veetles ja veetleb kommunistlik ideoloogia miljoneid inimesi? Miks sai terrorist selle ideoloogia rakendamise üks domineerivaid elemente?”

Osalesid **Richard Overy**, ajaloolane, Exeteri Ülikooli ajaloo professor, **Nikita Petrov**, ajaloolane, Memoriaali teaduskeskuse juhatase aseimees ja **Lauri Mälksoo**, jurist, Tartu Ülikooli rahvusvahelise õiguse professor ning moderaatorina **Andres Kasekamp**, ajaloolane, Toronto Ülikooli ajaloo professor.

Nikita Petrov kinnitas, et selleks, et minna edasi ühise tuleviku nimel, tuleb garanteerida, et Euroopal on ühine mälestamiskultuur: “**Vaja on luua rahvusvaheline kohus kommunistlike režiimide kuritegude uurimiseks. Kajas-tada kuritegusid laialdaselt haridussüsteemide kaudu,**” sõnas Petrov. Ta tõi esile, et me ei tohi unustada, et kommunistlik ideoloogia põhineb vägivaldal. “Laagritesse saadeti inimesi, kes polnud mitte ainult riigikorra vastu, vaid ka

23. augustil, üleeuroopalisel totalitaarsete režiimide ohvrite mälestuspäeval, toimus Maarjamäel Filmimuseumis esinduslik rahvusvaheline konverents “Euroopa mälu ja kommunistlike režiimide kuriteod: teostamata utopia miljonid ohvrid”.

neid, kellel oli sobimatu sotsiaalne taust ja päritolu. Kuriteod on kommunistliku ideoloogia lähtealus,” kinnitas Petrov.

Teise paneeli moto oli “Üks tont käib ringi mööda Euroopat”. Nende sõnadega algab kommunistliku partei manifest. Kuid ideaalühiskonna ehitamisega kaasnes kõikjal varem või hiljem vägivald. Siiski on ka 21. sajandil levinud arusaam, et viga ei olnud mitte ideoloogias, vaid ainult selle oskamatus elluviijais. Kas kommunistlik ideoloogia on eristatav selle teostamise katsetest minevikus? Miks leiab kommunistlik ideoloogia toetajaid ka tänapäeval ja seda ka vabade ja demokraatlike riikide poliitikute ja haritlaste seas? Kas see võib viia katseni kehtestada utopia taas kord jõu ja vägivaldaga?

Nende küsimuste üle vahetasid mõtteid **Sofi Oksanen**, kirjanik ja näitekirjanik, **Hannes H. Gissurarson**, Islandi Ülikooli politoloogia professor ja **Joanna Orłos**, Euroopa Mälu ja Solidaarsuse Võrgustiku projektide ja kommunikatsiooni osakonna asejuht ning moderaator oli **Riina Kaljurand**, Välisministeeriumi poliitika planeerimise osakonna nõunik.

Lõppsõnad lausus **Göran Lindblad**, Euroopa Mälu ja Süüme Koostöökogu usalduskogu liige.

Konverentsil toodi esile, et hoolimata sellest, et meie Balti riikides teame ja teadvustame kommunismikuritegusid, siis laias maailmas kommunistlike režiimide kuritegudele suurt tähelepanu ei pöörata. “Kommunistlikuritegusid pole kunagi hukka mõistetud nii nagu hitlerliku Saksamaa omi,” lausus kirjanik ja

näitekirjanik **Sofi Oksanen** konverentsil. “**Vahe tuleb sealt, et sakslased ütlevad, et tegid midagi valesti, kuid venelased seda enda kohta ei ütle,**” sõnas kirjanik. Ta toonitas, et ühtset mälestamiskultuuri hetkel ei eksisteeri. “Võib arvata, et kõik teavad ja on minevikust õppinud, aga on ka eriarvamusi, isegi näiteks Eesti küsimuses.” Samas tõi Oksanen esile, et isegi kui tahta kirjutada kommunismist lähemalt, siis on see keeruline. “Soome kirjastusele pole lihtne maha müüa mõtet, et soovid avaldada raamatu Gulagist. Palju rohkem ilmub raamatuid holokaustist. Keskmine lugeja on huvitatud, aga kirjastaja ja poliitikud ei usu, et on vaja välja anda,” sõnas ta.

“**Vajadus ühtse mälestamiskultuuri järele on põhjus, miks me rahvusvahelise konverentsi korraldasime.** See on meie panus rahvusvahelisse ajaloo debatti. Euroopas ei ole palju ühiskondi, kes on XX sajandil omal nahal kogunud nii natsionaalsotsialistlikku kui ka kommunistlikku hirmuvalitsemist, Eestil on see kogemus olemas. Soovimegi sellele ajaloolisele kogemusele tuginedes selgitada seni varju jäänud kommunistliku ideoloogia elluviimispüüdluse laastavaid tagajärgi ning pöörata tähelepanu sellele, et totalitaarsete kuritegude akadeemiline uurimine ja nende ideoloogiate mõistmine on vabaduse ja rahuliku kooselamise üks tagatis Euroopas ja laiemalt kogu maailmas,” võttis Eesti Mälu Instituudi juhatase liige **Sandra Vokk** konverentsi tähtsuse kokku.

TALLINN

Juuniküüditamise mälestustseremoonia Tallinnas Lindamäel

Arnold Aljaste

Marcus Ehasoo

Fotod: Heidi Tooming

Sõna võtsid Riigikogu esimees Eiki Nestor, justiitsminister Urmas Reinsalu, EML juhatuse esimees Arnold Aljaste, Eesti Õpilasliidu juhatuse esimees Marcus Ehasoo, mälestuspalvuse pidas EELK peapiiskop Urmas Viilma. Politsei- ja piirivalveorkestri helide saatel asetati pärjad Riigikogult, Vabariigi valitsuselt, Kaitsevælt ja Kaitseleiidult, diplomaatiliselt korpusest, Tallinna linnalt, Eesti Memento Liidult ja Tallinna Memento ning Eesti Mälu Instituudilt.

Linda kuhu juures kõneles Eesti Memento Liidu juhatuse esimees Arnold Aljaste

Austatud, valitud ja seatud. Ekstsellentsid. Armas Eesti rahvas!

Täna 77 aastat tagasi pandi toime inimsusevastane kuritegu, kui küüdirongidesse sõna otseses mõttes topiti – Balti merest Musta mereni – rohkem kui 95 tuhat inimest. Meie osaks sai üle 10 000 Eestimaa parima tütre ja poja väljasaatmine Siberi küüdiküladesse ja vangilaagritesse, kus enamikku mehi, aga ka naisi ootas ees kuklalask.

Kuidas sai see võimalikuks? Meil oli kaitseväge, meil oli välja õpetatud, relvastatud Kaitseleiti, kõrgelt haritud ohvitserkond. Me ei olnud kellelegi kuulutanud sõda, ka meile polnud keegi sõda kuulutanud, ometigi hakkasid inimesed kaduma esimestest päevadest peale, mil baasidesse saabusid nõukogude sõdurid. Nõukogude võimu viha oli suur - kaotus Vabadussõjas ja peale sunnitud Tartu rahu olid kui pind tagumikus ja on seda tänini.

Läänemaal – ja vast kogu Eestis – olid esimesteks ohvriteks

kaitselehtlased: veebel Johannes Rüü, kompaniipealik Johannes Magnus, kes arreteeriti 19. juunil 1940, hiljem ka instruktor Ferdinand Laurmaa, lipnik August Naglas, malevapealik Karl Soo. Need mehed arreteeriti Eesti poliitilise ja kriminaalpolitsei ametnike poolt ja anti üle punaväele. Kuidas seda nimetada? Reetmine?! Kas Eesti rahvas reedeti, kui lepiti baaside lepinguga? Või oli see ainuõige otsus? On ju Eesti rahvas alles ja Eesti riik kestab! Pole meie asi olla kohtumõistja, on selge, et hetkest, kui kirjutati alla Molotov-Ribbentropi pakt, olid meie otsustajate lauale jäänud ainult valed variandid.

Ajalugu muuta ei saa, küll saame sellest õppida. Saame hoida oma esiisade, -emade mälestust, nagu me oleme seda teinud siin maalapil läbi aegade. Täna süütame küünlad ja asetame lilled siin Kalevi sümboolsel kalmul ja kõikjal Eestis, kõigi läbi aegade hukkunute mälestuseks, kelle ainus süü oli truudus oma Isamaale! Peagi helisevad kirikukellad üle riigi ja kinnitagu see süütult hukkunutele – me ei ole Teid unustanud, hoiame Teie mälestust, hoiame Teie poolt armastatud riiki. Veel sel aastal saavad teie nimed jäädvustatud Maarjamäe Memoriaalil ja annate meile andeks, et sellega nii kaua aega on läinud.

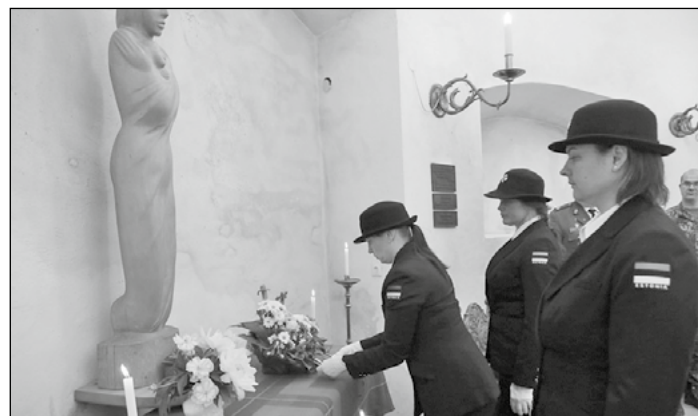
Represseritute nimel tänan kõiki, kes leiavad täna mahti üle riigi korraldatavatel mälestusüritustel osaleda – Teil on süda õige koha peal. 5. veebruaril lahkus meie hulgast teenekas memento-lane dr. Heino Noor, olgu ka meie deviisiks tema skaudipõlve üks hüüdlausest: „Käised üles Eesti tuleviku nimel, müts maha Eesti mineviku ees!“

Elagu Eesti!

HAAPSALU

Mälestusküünlad sümboolsele hauale.

Lilled Ema Altarile.

Fotod: Arvo Tarmola

JÕGEVA

Ants Aluoja sõnavõtt Jõgeval küüditatute mälestuskivi juures 14. juunil 2018

14. 06. 41. kell 4.30 hommikul vahistamine. Kell 11.12 ärasõit Põltsamaalt. Kell 15.30 vagunisse Jõgeval. Vihmasadu.

17.06.41. Kell pool neli (peale lõunat) ema Jõgeval (ei saanud kaasa). Kell 4 sõidame välja (isa teises vagunis).

18.06.41 Kell 0.56 ületame piiri. Pihkva vilets maastik – sood, rabad, lai tasandik.

19.06.41 Kell 4 näen isa (viimast korda)

22.06.41, Oleme Kirovis. Toon vett. Toiduks hirsipudru. Väga halb magada. Öösel algas Saksaga sõda.

25.06.41. Näen unes, et isa tahab midagi öelda. Uurali mäed.

07.07.41. Peatume Kolpašovo sadamas. Kuuldused Rootsi nõudmisest meid Eestisse tagasi tuua. Jutleme Tiudega (Tiimani Tiiu ja Rebase Tiiu).

13.07.41. Laevale kell 12 öösel. Kell 7 hommikul lahkume Kolpaševost ja liigume tulnud teed tagasi. Kolominos laetakse meid maha ja liigume jalgsi läbi Siberi metsa ja vihma. Öhtupooleks kolhoosis Rodina ja elukohas.

14.07.41. Kohutav südamevalu ja koduigatsus. Hing on haige, näis kuis pean vastu.

Need meie juhatuse esimehe Reeda loetud read olid katked ühe Põltsamaa pere lapse päevikust, mida ta jõudis pida enne oma näljasurma.

77 aasta tagune laupäeva varahommik algas paljudes Eestimaa peredes sarnaselt – nõudliku kolkimisega välisustele.

Viljandist pärit Helle Siilatsi ema Meeri mäletas, et umbes kella nelja paiku hommikul ärkas ta kloppimisest uksele. Avanud ukse, nägi ta seal kuut meest: üks miilitsavormis, üks politruk ja neli sõdurit.

Nelja aastane Helle oli leetrites, poeg Hain kohkumisest sõnatu. Peale paaritunnist läbiotsimist ja pereisa taga nõudmist laaditi ema lastega autole ja sõit läks Puka jaama, kus jäadi Jõgevalt tulevat ešeloni ootama. Algas Siberi tee.

Siimustist pärit Karl ja Elsa Tiimani tütar Tiiu mälestusi: isa ja vanem vend Ülo olid juba mitu päeva kodust eemale hoidunud, sest vallamajast olid tuttavad sõna saatnud, et käib mingi kahtlane andmete kogumine.

Täna öösel tuli aga Ülo koju, sest talu maid läbiv valla tee tuli

korrastada. Ülo puhkas veel täies riietuses minu voodil. Väikevend magas oma voodis ja ema valmistus lauta minema.

Järsku kloppimine uksele. Kui ema ukse avas, seisis taemale suunatud püssitorude ees. Eemal teotsal oli küüdiauto, mille kastas algas pereema ja kahe noorema lapse sõit Jõgeva raudteejaama ja sealt edasi juba Siberisse.

Need kolm peret küüditati Tomski oblasti Tšainski rajooni Kolomenskije-Grivõ külasse. Nad olid osake tuhandetest, kelle elud purustas 1941. aasta juunihommik.

Täna sel leinapäeval langetame pead mälestades Siberis hukkunuid ja avaldades austust neile, kes nõukogude võimu kiuste tagasi Eestisse jõudsid.

HARJUMAA

Harjumaal kogunesid mementolased Keila raudteejaama juures asuva mälestuskivi ümber. Kõneles Harjumaa Memento juhatuse liige Heidi Ivask.

Foto: Harjumaa Memento kogu

VILJANDI

14. juuni Viljandis.

Foto: Jaan Männik

TARTU

Tartus algas leina- ja mälestusüritus Emajõe ääres, Tartu Memento esindas seal juhatuse liige Jaan Haring. Keskpäeval helisesid kirikukellad üle kogu Eesti. EELK Pauluse kirikus pidas südamliku leinajumalateenistuse piiskop Joel Luhamets.

Seejärel liikusid leinajad mälestusmärgi Rukkilill juurde, kus oli korraldajaks mementolane Endel Uudevald. Kõlas Eesti Vabariigi hümn, asetati küünlaid. Järgnes Tartu Memento esimehe Enn Tarto sõnavõtt. Ta ütles traditsioonilised sõnad: “Me mäletame ja leiname kõiki 1941. aasta juuniküüditamise ohvreid. Täna on riiklik leinapäev. Me mälestame ja leiname kõiki küüditamise ohvreid 1940-1941 ja 1944-1951, poliitvange, kõiki, kes on langenud võitluses Eesti vabaduse eest – soomepoisse, relvavendi, metsavendi, õpilasvabadusvõitlejaid ning avalik-õiguslikus vastupanus osalenuid. Me leiname ja tunneme kaasa kõikidele leinajatele. Pidevalt lahkuvad meie keskelt Tartu Memento liikmed ja nende sugulased. Kaastunne! Aidaku meid Jumal!”

Mälestuspalvuse pidas EELK Peetri koguduse pastor Ants Tooming. Lühisõnavõtuga esines Tartu linnaapea Urmas Klaas ja koos Tartu abilinnapea Tiiu Teppaniga aset

Foto: Enn Tarto fotokogu

mälestuspärja. Pärji asetasi ka Murtud Rukkilille, Tartu Kaitseliidu, Tartu Vangla ja Tartu Memento esindajad.

Õhtul toimus kinos Ekraan filmi “Seltsimees laps” esitus, selle korraldas Eesti Vabaerakonna Tartu piirkond. Esinesid Piret Tarto ja Jüri Adams.

Tartu Memento esimees

PÕLTSAMAA

14. juunil 2018 avati Põltsamaal mälestustahvel Peeter Peetsule

14. juuni 1941. aasta varahommikul algasid üle Eesti inimeste vahistamised. Oli alanud suurküüditamine. Põltsamaa linnast küüditatavate hulgas olid perekond Peetsu viiest lapsest neli. Hommikul poole viie paiku toimus vahistamine, kell 11.12 küüditatavate äraviimine Põltsamaalt. Lapsed olid veoauto kastis koos Rebase, Kongase ja Melsase perega. Algas õuduste tee vastu näljale, vastu surmale. Kõik Peetsu pere lapsed olid asumisel Tomski oblasti Tšainski rajooni Kolomenskij-Grivõ külas. Peeter vabanes asumiselt 1958. aastal. Peetri õde Vilma vabanes 1957. aastal. Heli-Silvia suri Siberis 27.07.1943, Juta suri asumisel 12.06.1945.a.

Peeter Peetsu eestimaine visadus ja sihikindlus viis selleni, et meil on Põltsamaa linnas mälestusmärk 1941. ja 1949. aasta suurküüditamise ohvritele. Mälestusmärk avati 1996. aastal. Selle mälestusmärgi olulisust on Peeter ise väljendanud nii: “Kui sa, sõber, liigud Põltsamaal, peatu selle mälestusmärgi ees, aseta sinna jalamile lilled või küünal oma sugulaste või tuttavate mälestuseks, kes hukkusid Siberis või jätsid sinna oma tervise”.

Meile on Peeter Peets jäänud meelde tegusa ja eestimeelse mehena. Tema mälestuseks paigaldasime 14. juunil käesoleval aastal Põltsamaa küüditatute mälestusmärgi juurde infotahvli „Mööduja, peatu“.

Infotahvli avavad Peeter Peetsu pojad.

Fotod: Jõgeva Memento fotokogu

Okupatsioonide ja vabaduse muuseumi Vabamu ümbrused tähtpäevad ja uus püsinäitus

Juuli keskel avas peale pool aastat kestnud ehitustöid üksed okupatsioonide ja vabaduse muuseum Vabamu ühes uue püsinäitusega „Vabadusel ei ole piire“. Värske kuue saamise kõrval on muuseumil tänavu põhjust tähistada ka kaht ümmargust tähtpäeva – muuseumihoone avamisest täitus juuni lõpus 15 aastat, muuseumit haldava sihtasutuse loomisest möödus septembri keskel aga tervelt kaks aastakümnet.

Nii sihtasutuse kui muuseumi rajamine erinevad ehk mõneti tavapärasest muuseumiloomest ning mõlemast kõneledes ei saa mööda minna Olga Kistler-Ritsost – siiani Eesti kultuuri ja mälu kõige heldemalt toetanud inimesest. Olga oli üks neist kümnetest tuhandetest eestlastest, kes 1944. aasta tormistel septembripäevadel kodumaalt vabasse maailma pagesid. Seejuures ei olnud II maailmasõja aegne kodumaalt lahkumine esmakordne elu eest põgenemine kommunistide eest. 1920. aastal Kiievis sündinud Olgat tabasid varases lapsepõlves kurvad hoobid. Kui ta oli kaheaastane, suri Olga venelannast ema, peagi vangistati bolševike poolt Olga isa. Nagu meenutab Olga vend Aadu: “Nii jäin kuue aasta ja üheksa kuu vanusena koos kaheaastase õega Moskvasse oma korterisse edasi elama lapsehoidja ja, kuna olime välismaalased, ka tšekisti ülemvalitsuse all. Sellest ajast mäletan vähe. Olime üsna omapead. Köht oli sageli tühi. Meie maja vastas asuva Sokolniki pargi tiigist püüdsin aluspükstega kalu.”

Nii võtsid nelja-aastane Olga ja vend Aadu sugulaste abiga ette põgenikute Moskvasse Eestisse, kus elama asuti kasuperedesse. Isa eeskujul õppis Olga Tartu Ülikoolis arstiks, saades diplomi vahetult enne Eestist pagemist. Koos Olgaga Saksamaale suunduvale laevale asumist meenutab kogumikus “Eestlaste põgenemine Läände Teise maailmasõja ajal” Olga sõbranna Virve Kook: “Mu sõbranna Olga Kistler-Ritso tuli minu juurde ja küsis, et mis me nüüd teeme? Ma vastasin, et läheme Saksamaale, tule ka. Kuna minu vanem õde oli juba Hiiu maale läinud, et Rootsi minna, siis ma ütlesin, et meil on tema dokument olemas ja sa oled temaga enam-vähem ühevanune, võta see paber endale. Tä läks koju, pakis oma asjad ära ja tuli meile, et koos minna.” Virve ja Olga õnneks ei saanud nad Moero pardale ning jõudsid Saksamaale, kus sõja järel õnnestus Olgal

Olga kasupere - Ollikute pere 1930. a. Vasakult teenija, Gustav, Ida, Olga, Juta, Kostti.

Olga ja vend Aadu.

Olga lapsena.

Olga noorena.

jätkata tööd arstina. 1949. aastal suundus ta juba Ameerika Ühendriikidesse, seades ennast algselt sisse idarannikul, 1970. aastal kolis koos abikaasa Walteri ja tütar Sylviaga aga Seattle'i lähedale Washingtoni osariigis.

Eesti iseseisvuse taastamise järel otsis Olga võimalust panustada isamaa arengusse. Koos sõbra Vello Karuksi, Tunne Kelami ja mitme teise inimesega Eestist ja Ühendriikidest jõuti lõpuks plaanini asutada Eesti keerulisest ja raskest lähiajaloo kõnelev muuseum, mille järele tunti Eestis suurt vajadust, kuid õhukese rahakotiga riigil nappis selleks võimalusi. 1998. aastal asutati paralleelselt USAs Kistler-Ritso Foundation ja Eestis Kistler-Ritso Eesti Sihtasutus, mille eesmärgiks saigi muuseumi asutamine.

Sihtasutuse eesotsa asunud endine poliitvang Heiki Ahonen asus usinalt koguma loodavale muuseumile mälestusi ja minevikust kõnelevaid esemeid. Juhatuse liikmetena toetasid Ahoneni ponnistusi ka kaks teist endist meelsusvangi – Arvo Pesti ja Lagle Parek. 2001. aastal kuulutati välja arhitektuurikonkurss ning 2003. aasta suvel avati esimene iseseisvas Eestis ehitatud muuseumihoone – Eesti lähiminekü okupatsioonide muuseum.

Muuseumi valmimine sai teoks suuresti tänu Olga Kistler-Ritso toetusele – tema annetatud pea kolm miljonit dollarit on üks suurimaid annetusi Eesti kultuurile, millele lisandub ka sama suur toetus Stanfordi Ülikooli raamatukogule selle kümnendi algul loomaks sinna Balti õpingute osakonda.

Edasi loe lk 11

Tänavu toetas sihtasutus, mida täna juhib 2013. aastal siit ilmast lahkunud Olga asemel tema tütar Sylvia, ka muuseumi uue püsinäituse loomist suures mahus.

Lugudest põimitud näitus

Tulles muuseumi uue püsinäituse juurde, siis selle loomisel laiendasime muuseumi näitusepinda pea poole võrra, mis annab muuseumile avaramad võimalused kõneleda Eesti karmist minevikust ja lootusrikkast tulevikust. Uus püsinäitus kõneleb külastajatega läbi Eesti inimeste lugude. Lugude, mis on täis ootust ja lootust, pääsemist ja andestust. Paraku ka kirjeldamatuid raskusi ja surma.

Uus püsinäitus jutustab meie lugu läbi viie teema. Neist esimene kannab nime ebainimlikkus ning avab külastajatele Nõukogude ja Natsi-Saksamaa okupatsioonivõimude kuritegusid ees- ja tagaajal. Ruumiliselt on teemat edasi antud loomavagunis, mis sümboliseerib liigagi hästi kahe suure kurjategija – Stalini ja Hitleri – julmuseid inimeste vastu üle Euroopa. Seejuures pole vaguni laud osatetud mõnest ehituspoest, vaid toodud kohale Saunamäe talust Järvamaalt, mille pere küüditati 1949. aastal. Seega on ka vagun mõneti museaal, vahetu tunnistaja mineviku koledustele.

Olga muuseumi avamisel 2003. aastal lõikamas läbi okasraati koos peaminister Juhan Partsiga.

Fotod: Vabamu fotokogu

Teiseks põhiteemaks on Eksiilis, mille keskme moodustab põgenemine vabadusse ja elu paguluses ning visuaalselt domineerib ruumis kalapaat, millega 1944. aastal põgeneti Hiiumaalt Gotlandile. Eksiilile järgneb Nõukogude Eesti, mis tutvustab nii mittevaba süsteemi olemust, kaastööd süsteemiga kui ka vastupanu süsteemile, seda nii metsavendluse kui hilisema, peamiselt sõna jõule toetunud vormis. Samast leiab ka nõukogude argipäeva absurdsust koos nii

toonase elu lahutamatuks osaks olnud anekdootide kui ka gaseeritud vee automaadiga. Taastamise teema heidab pilgu aga murrangulistele hetkedele alates 1980. aastate keskpaigast, kõneledes ka nii järgmise kümnendi edulugudest kui siirdeühiskonna murekohtadest. Muuseumi suur saal on aga pühendatud vabadusele, kutsudes eelkõige mõtlema sellele, et vabadus ja demokraatia on hapramast hapramad ning nende säilimine on meie kõigi ühise ja tarmuka töö vil.

Sander Jürisson

Rändav näitus tutvustab Põhja-Ameerikas Eesti ajalugu

Möödunud kuul, 29. septembril avati Torontos, Tartu Kolledži kõrval tulevase Eesti Keskuse alal okupatsioonide ja vabaduse muuseumi Vabamu rändnäitus “Masters of Our Own Homes: Estonia at 100”, mis on valminud Eesti 100. sünnipäevaks. Hiiglaslikku rändnäitust eksponeeritakse rohkem kui aasta jooksul neljas Põhja-Ameerika suurlinnas.

Okupatsioonide ja vabaduse muuseumi Vabamu näituste juhi Sander Jürissoni hinnangul on näituse avamine Torontos muuseumile väga eriline hetk. “Meie muuseumi lugu on tihedalt seotud II maailmasõja ajal läände põgenenud eestlastega. Mõlemad muuseumi asutajad, Olga Kistler-Ritso ja Vello Karuks olid nende kümnete tuhandete põgenejate seas. Kanada pakkus pea 12 000 Eestist pärit põgenikule turvalist varjupaika ja meie 100. aastapäeval on hea meel kanadalastele tutvustada, kes eestlased on ja mis maa see Eesti on,” rääkis Jürisson.

Eesti Õppetöö Keskuses töötav Piret Noorhani tundis heameelt, et nii oluline näitus on lähiaastatel valmiva Eesti Keskuse ja Väliseesti Muuseumi ehk VEMU esimeseks näituseks selsamal kohal, kus uus kompleks valmima peaks. “Kaks aastat intensiivset tööd on ennast kuhjaga ära tasunud, loodame, et see arhitektuurne suurteos on heaks vundamendiks tulevasele kogukonnakeskusele siin Torontos,” lisas Noorhani.

Enam kui 500-ruutmeetrisel ekspositsioonipinnal rändnäitus on 12 meetrit lai, 4 meetrit kõrge, kaalub 4 tonni ja koosneb 244 näitusepaneelist, millest igaüks jutustab killukese Eesti värvikast ja põnevast ajaloo.

Näitus on sündinud okupatsioonide ja vabaduse muuseumi Vabamu eestvedamisel kodu- ja väliseestlaste koostöös

ja selle valmimisele on panustanud nii koolilapsed, ettevõtjad, kümned Eesti fotograafid kui ka mitmed teised Eesti muuseumid. Läbi viie teema - ajalugu, kultuur, eestlaste olemus, kuulsad maailmakodanikud ja innovatsioon - avatakse Eestiga seotud lahendusi ning uuenduslikke liikumisi, mis pakuvad nii äratundmist kui inspiratsiooni. Ühtlasi tutvustab näitus Eesti disaini ja teenuseid ning ajendab planeerima sinna puhkuse- või otsima koostööd kohalike ettevõtjatega.

Näitus valmis Riigikantselei EV100 rahvusvahelise programmi toetusel koostöös Stanfordi Ülikooli raamatukogu, Washingtoni Eesti saatkonna, Tartu Kolledži, VEMU, Bostoni Eesti aukonsulaadi ning eestlaste seltsidega USAs ja Kanadas. Rändnäituse visuaalse ja tehnilise lahenduse koostas Motor Agency.

Foto: Taavi Tamtik

SU LIETUVA ŠIRDY

Leedu on meie südameis

Ülemisel fotol pidulik lippude heiskamine, alumisel Eesti delegatsiooni liikmed.

Fotod: Emm Petersoni kogu

just meie seast vanimatega. Kolm delegatsiooni liiget loobusid teekonnast, küll aga olid tublid neli naisliiget, kes läbisid mäkketõusu reipalt ja nuri-

semata. Peale pooletunnist matka jõudsimme higistades ja lõõtsutades sihtkohta. Et olime kohal esimestena, saime aega vilus hinge tõmmata, kirikut ja ümbrust uudistada. Tasapisi kogunesid ka kohalikud rongkäigus osalejad. Rivi etteotsa astus lippur Leedu lipuga, seejärel tuli sõjaväe orkester, mille järel kandsid kuus sõdurit laotatud riigilippu, siis tulid mustades vormides 1991. aasta Vilniuse teletorni kaitsjad, kes kandsid laotatud väiksemat riigilippu ning ka Ukraina lippu. Meie koht oli just nende järel. Rivistuti kolmekaup viirus, meil lippur ja kaks assistenti. Kuna esindasime Eesti Vabariiki, kandsime ka riigilippu. Edasi järgnesid kohalikud organisatsioonid oma lippudega, ei puudunud ka laigulistes vormides noored neiud, midagi meie kodutütarde sarnast, tagapool oli ka Läti delegatsioon ja rivi sulgesid Leedu endised partisanid (meil metsavennad). Viis meest ja üks naine kandsid kõik erinevate riikide relvi ja ka erinevaid vorme.

Täpselt kell kümme alustati orkestri saatel liikumist, et osa lippe kanti laialilaotatult, andis orkester taksammuks mitte tavalise 120 sammu minutis, vaid umbes 60-70. Nüüd tuli läbida hommikune teekond vastassuunas. 20 minutiga jõudsimme kohale, kolonn rivistus ühte viirgu tribüünide ees, kus olid istekohad saabuvatele külalistele. Piki orunõlva

laskus täpselt 36 minutiga mitmetuhandeline osavõtjate kolonn, samuti 3-4 inimest reas, kandes rajoonide või linnade embleeme ja lippe.

Algas avatseremoonia. Leedu hünni saatel heisati riigilipp, seejärel Läti lipp ja ka Eesti lipp. Ülimalt uhke tunne oli seista õlg õla kõrval ühtses rivis kõigi kolme Balti riigi esindajatega ja tunda vähemalt hetkel meie ühtekuuluvust. Tahaks siiralt loota, et see jääb nii ka meie jaoks rasketes olukordades.

Seega oli üritus pidulikult avatud, meile anti rivitult. Saime lipu kokku kerida ning higist märjad vormid seljast. Pärast ligi tunniajast jumalateenistust tulid vaheldumisi kontserdiga Leedu valitsuse, Seimi liikmete ja organisatsioonide esindajate sõnavõttud. Osavõtjaid tervitas ka meie delegatsiooni juht. Kogu üritus oli hästi ja läbimõeldult korraldatud. Tasuta supijagamist ei olnud, toitlustus oli nagu ka meie laatadel väliköövide toel, toit ja joogid olid meie jaoks umbes poole odavamad.

Kell kolm hakkasime tagasisõiduks sättima, kuigi pidu oli veel täies hoos. Kella viie paiku jõudsimme Panevežysesse, kus meid ootasid hotellikohad. Et eelmise öö olime magamata ja seljataga oli palav päev, siis polnud kellelgi tahtmist linnaga tutvuda, olgugi et see oli Leedu suuruselt viies linn. Pärast kergest õhtusööki seadsime puhkama. Hommikul asusime varakult koduteele. Lätis üsna Leedu piiri lähedal on keskagegne Bauska loss, seal tegime tunniajase peatuse. Edasi kulges teekond rahulikult kuni piirini. Ega üks õige eestlane ei saa mööduda Läti alkoholi superpoest. Kuulus pood jättis hulgemüügilao mulje, kust väljastatakse kaupa edasimüüjatele. Meie delegatsiooni liikmed küll eriti Läti riigikassat ei rikastanud, ostud olid puht sümboolsed. Ületanud Läti-Eesti piiri, tekkis kohe kodune tunne, ning kell seitse oli-megi tagasi Tallinnas. Igal reisil juhtub ka alati mõni nali, nii ka meil. Meie hitiks kujunes ühe härra telefonikõne abikaasale, kes tundis huvi, et kus ja kuidas me ööbisime, mille peale mees vastas, et magasime neljases voodis (tegelikult küll toas), edasi ennustasime kõik mehe võimalikku lähitulevikku.

Kokkuvõttes oli reis sisuküllane ja ka õpetlik. Ka Pilistveres toimub umbes sarnane kokkutulek, meil aga osalevad seal ainult represseeritud, keda jääb iga aastaga aina vähemaks. Leedus on asjad aga vastu-pidi, üritus on kujunenud üldrahvalikuks, iga aastaga osaleb üha rohkem rahvast, rongkäik meenutab meie tantsupeo oma.

Emm Peterson
v-ltn (e)

4. augustil toimus Leedu väikelinnas Ariogalas traditsiooniline poliitvangide ja endiste partisanide kokkutulek. Ariogala linnake on küll väike, kuid rikka ajaloo-ga. Juba 13. sajandil ehitati sinna puidust linnus, mille saksa rüütliid küll maha põle-tasid. Hiljem hävitati linn I maailmasõja ajal, ning ka II maailmasõja lõpul ei jät-nud Punaarmee suurt midagi linnast järe-le. Ariogala on saanud mitmel korral linna-õigused, siis need jälle kaotanud. Täna-sed linnaõigused sai linn 20. sajandi keskpaiku, linnas on umbes 3500 elanikku ja ta on ühtlasi ka vallakeskus.

Tänavu osales kokkutulekul ka Eesti Vabadusvõitlejate Liidu 15-liikmeline delegatsioon Marek Nummu juhtimisel.

Välja sõitsime Tallinnast 3. augusti hilisõhtul mugava bussiga. Peatusi tehti neli, esimene Pärnus, viimane Panevežys-ses. Ariogalasse jõudsimme hommikul kell kaheksa. Kokkutulek toimus Dubysa jõe kaunis ürgorus, oma sõiduki parkisime sündmuskoha lähedale otse jõe kaldale. Pidulik tseremoonia algas katoliku kiriku juures Taurupio tänaval. Sinna jõudmine polnudki nii lihtne, nagu algul tundus. Kolmandik teest kulges järsul tõusul piki oru nõlva, sooja oli aga juba 27 kraadi. Liputoimkond ja delegatsiooni juht olid riietatud kaitseväge vormi, ning tegu oli

Foto: Eesti Riigiarhiiv, era1278

Elumaja viljapuu aiast vaadatuna

Presidendi õunapuud

1917. a. rentis advokaat Konstantin Päts Tallinna Linnavalitsuselt linnale kuulunud Mäo mõisast eraldatud Kloostrimetsa maatüki. Just nimelt maatüki, 57 hektarit Pirita jõe kaldal asuvat soisevõitu heinamaad. Tä nägi selles oma tulevase kodu asukohta ja mõte sellest ei jätnud teda enam. Tema tegevust 1917-1919 ei ole selle lehe lugejaile vaja uuesti valgustada, vaid üks detail lisaks: 1919. a. suvel valmis Kloostrimetsas esimene elamu, mis seisab tänini.

Teistele eeskujuks muutuva talu rajamine algas. K. Pätsi 60. sünnipäevale pühendatud artiklikogumikus (1934) on erakonnakaaslase J. Hünersoni ülivõrdeline artikkel Kloostrimetsa majapidamisest. Säilinud on palju fotosid, isegi värvilisi fotopostkaarte. Kaine arvustiku esitab kõige paremini 1939. a. põllumajandusloendus.

Tegemist oli tööpoolest mustertaluga, mille kogu maa oli kultuuristatud ja mille majandussuund oli piimakari ning aianudus. Loomulikult pidi talu elulaad esindama Eesti riigipead. Karjale kasvatati rukist, kultuurheina, kartulit. On säilinud foto mehekõrgusest maisist. Veiseid oli 30, neist lüpsilehmi 21. Aastas müüdi 40 tonni piima, seega piimatoodang üle 5000 kg lehma kohta. Kodulinde oli 95, nende hulgas pole hanesid. Paabulind, kellega Päts oli poseerinud mõni aas-

ta varem, ei kuulunud tulunduslindude hulka. Kasvatati aedvilja, kasvahoone pindala oli 300 m². Ainuüksi tomatitaimi oli 1000.

Kogu maal oli kuulus Kloostrimetsa õunaaed ja puukool. Õunapuid oli 940, valdavalt sügis- ja talisordid, lisaks 30 pirni-, 200 ploomi- ja 200 kirsipuud, tuhat marjapõõsast, maasikaid ja vaarikaid. Nii suure majapidamise tööperet oli suhteliselt väike: valitseja ja 6 palgalist, ka ajutist tööjõudu oli kasutatud vähe. Töö käis hobustega, traktorit polnud. Üllatav on, et talus polnud elektrit.

Uus aeg saabus Kloostrimetsa peatselt pärast peremehe äraviimist juuli lõpul 1940. Peale võõrandamist nimetati talu isegi mõneks ajaks sovhoosiks, kuid siis sai sellest Ülemnõukogu Presiidiumi abimajand, mis jätkas Eesti NSV väljavalitud paremate poegade ja tütarde varustamist ka peale sõda. Üldiselt pole selliste majandite tegevuse kohta palju andmeid. Aga Kloostrimetsa on erand. 1952. a. juulis abimajand likvideeriti. Kuigi soovijaid oli teisigi, anti kogu vara Kose-Lükati sanatoorsele metsakoolile. Väga detailne akt annab hea ülevaate vahepeal toimunud muutustest.

Majandi põhivahendite hulgas oli kaks elamut, laut, tall, kuur, 2 kasvahoone, plokkmajad jm. Aias oli 328

kandvat õunapuud ja 20 noort, umbes 450 marjapõõsast, 9 mesipuud, traktor Fordson jahuveski, viljapeksumasin, mitmesuguseid haakeriistu, 4 hobust, 12 lüpsilehma, pull „Deemon“, 1 kult ja 1 emis, reed, vankrid, jalgrattad. Materjalide ja väikevahendite loetelu on 7 lehte, loetelus koerakaelarihmade, vikatite, kolhoosi raamatupidamise käsiraamatu ja põrandaharjade vahel ka kaks Lenini ja üks Stalini portree.

Umbes 6 hektaril kasvatati vilja ja kartulit, 3,5 ha ristikupõldu oli võoral maal. Tootmisplaani järgi tuli saada 7 tonni tomateid, 260 kg salatit, 50 kg rediseid, 2227 kg kurke, 500 kg lavakartuleid, lisaks kasvatati lavas ka porgandeid, aeduba, hernest, peterselli, sellerit. Kasvatati ka lilletaimi. Puuviljaaed andis 5 tonni õunu ja 700 kg marju. Piima tuli toota 36 tonni (3000 liitrit iga lehma kohta) ja saada 12 vasikat. Suhteliselt napp hulk mööblit jäi ÜN Presiidiumi asjadevalitsusele.

Mis oli muutunud? Maa suurusest aktis juttu pole, kuid põldu oli vähemalt viis korda vähem. Karja oli poole võrra vähem, piimatoodang langenud 40 %. Kasvahooneist ja lavadest saadi päris suur kogus köögivilja, huvitav teada, et 1952. a. juunis oli valitud isikutel võimalik süüa värskeid kartuleid. 1934. a. artiklis kiidetud viinamarju, lillkapsast ja artišokke ei mainita. Maisikasvatust tuli taas Eestisse mõni aasta hiljem. Viljapuude hulgas pole ei pirne, ploome ega kirsse, nende kadumise võib panna ka sajandi kõige külmemate talvede süüks. Õunapuudest on alles ligi 40 %, tegelikult ka päris hea saavutus.

Vabaõhukooli valdusse jäi majand ligi kümneks aastaks. Kuid 1961. a. lõpul anti maa ametlikult üle Eesti Teaduste Akadeemiale ja sinna rajati botaanikaaed. Õunaaia on praegu rosaarium. Mustertalu pikaajalise hääbumise lõpp, kuid ilus lõpp.

Liivi Uuet
Rahvusarhiiv

Suviseid ettevõtmisi

Fotod: Heidi Tooming

Harjumaa Memento Ühenduse selle-suvine teabereis viis Pärnusse. Tutvusime eelkõige Pärnu Rääma linnaosaga, kus toimusid parajasti asumi päevad. Olid meeleolukad kontserdid, huvitavad näitused ja loengud, põnevad kodukohvikud.

Muidugi käisime ka rannapromenaadil. Kes valis rannarõõmud, kes aga Pärnu vanalinnaga tutvumise, igaüks leidis oma. Bussi peale jõudsime just tohutu vihmavalingu alguseks. Ja meie õnneks ei jäänud see meid kauaks saatma. Reisi viimane punkt – Varbola linnus oma puuskulptuuridega – võttis meid päikesega vastu. Kokkuvõttes oli see üks tore päev.

Tartu mementolased külastasid Võrumaad ja Lätit

Esimene peatus oli Võru raudteejaamas küüditatute mälestusmärgi juures. Siin ja ka Metsavenna talus oli meil teejuhiks Võru Memento eestvedaja Silver Sild. Ülejäänud päeva oli giidiks Valdur Raudvassar, kellel on hiilgavad teadmised militaar- ja tsviilajaloost, geograafiast, majandusest ja kultuurist Lõuna-Eesti ja Põhja-Läti aladel, lisaks suurepärase jutustamisoskuse. Metsavenna talu oli viimane peatus enne Lätimaale jõudmist.

Läti turismitalus sõime korraliku lõuna ainult 8 euro eest. Algul me Apes pikalt ei peatunud. Külastasime kirikut ja sõitsime edasi Aluksnesse. Käisime loodusmuuseumis,

mis oli kogu ekskursiooni kõrghetk. Suurepärase! Tagasiteel vaatasime Ape linnas sisse Alko poodi, kus Eesti ostjad laadisid ostukärutäisi odavamalt Läti alkoholi autodele. Et oli pühade-eelne aeg, ei jätnud meiega võimalust kasutamata.

Oli tore sõit tartlastega mööda Võrumaad ja Läti-Liivimaa (Vidzemet), millega koos kord moodustasime ühise Liivimaa kubermangu.

Soovin Tartu Mementole veel palju selliseid reise.

*Endel Uudevald,
juhatuse liige*

Väljasõidu esimene peatus tehti Võru raudteejaamas küüditatute mälestusmärgi juures.

Fotod: Tartu Memento fotokogu

Võrumaa represseeritud tunnevad end leedulastega ühtsena

Kui möödunud aastal toimus Memento Võrumaa Ühenduse ekskursioon Läti Vabariiki, et tutvuda sealsete repressioonide alla kannatanud rahvale püstitud mälestusmärkidega, siis käesoleval aastal tutvusime Leeduga. Meie reisi läbi Leedumaa juhendas Memento Võrumaa Ühenduse juhatuse liige Roman Parmas.

Esimeseks peatuspaigaks oli suursugune, äsja renoveeritud Rundale loss. Edasi viis tee juba küllap paljudele tuttavale Ristimäele Šiauliai rajoonis. Esimesed ristid paigutati künkale juba üheksateistkümnenda sajandi esimesel poolel. Suuremal hulgal hakati siia riste tooma 1950. aastate lõpus, kui Siberi vangilaagritest või asumiselt naasnud leedulased mälestasid Ristimäel oma lähedasi. Okupatsiooniajal kujunes Ristimägi rahvusliku meelsuse sümboliks. 1961. aastal lasi kommunistlik võim puidust ristid põletada ja mägi lükkati buldooseritega puhtaks. Kuid rahvas leidis ikka võimaluse öö varjus uued ristid paigaldada. Mäge püüti veel mitmel korral ristidest puhastada, kuid jälle toodi siia ikka uued ja uued ristid. Tänapäevaks on Ristimäel tuhandeid puidust, metallist ja kivist riste, mida rahvas üle maailma toob siia, et meenutada oma lähedasi ja kinnitada usku paremasse elusse. 1992. a. külastas Ristimäge paavst Johannes Paulus II ja pidas palvuse.

Oma reisi teist päeva alustasime Klaipedast praamisõiduga Kura säärele. Sadamast ligi nelikümmend kilomeetrit sõitu ja oleme Nidas, kust üle liivaluidete paistavad Venemaa piiri tähistavad valvetornid. Klaipeda ja Nida kuulusid ülemöödunud sajandist kuni 1918. aastani Saksamaale. Kahe maailmasõja ajal ja vahel kuulusid alad vaheldumisi taas Leedule ja Saksamaale, kuni 1945. a said need alad taas Leedu koosseisu. Raske ja keeruline on olnud ka sealse rahva elu ja saatus.

Reisi kolmas päev tuletas meie mementolastele igal sammul meelde meile ja leedulastele osaks saanud ühist okupatsioonivõimu ja sellega kaasnenud repressioone ja mahalaskmisi. Esimeseks peatuskohaks päikeselisel hommikul on Plokštiene masendavalt mõjuv tuumaraketibaas, mis rajati 1962. aastal vähese asustusega paika metsade keskel. Tänapäevaks muuseumiks kujundatud baasis on avatud kümme ruumi, mis asuvad ligi 30 meetri sügavusel maa all ja on kindlustatud paksude betoonseintega. Baasis teenis ligi 200 sõdurit ja 100 ohvitseri. Lahinguvalmis oli neli tuumaraketit, mis olid suunatud Lääne-Euroopa riikide peale. Baas suleti 1978. aastal. Selle 16 aasta jooksul ei tulistatud siit õnneks välja ühtegi raketti.

Järgmine peatus – Telšiai rajooni Rainiai memoriaal – masendas meid aga veelgi rohkem. Külaäärsel künkal seisev väike valge 1992. aastal ehitatud kabel meenutab 1941. aastal tapetud 76 meest, kellest noorim oli vaid 16-aastane. Kabeli sein- ja laemaalid kajastavad leedu rahva ränka saatusi okupatsioonivõimude ajal. Maalidel on kujutatud metsavendade karmi elu, Siberi-aastate nälga ja viletsust, inimeste hukkamist. Üks maal aga näitab ka hukkajate metsistunud nägusid oma julmuse toimepanekul. Üle selle kõige on aga Jumal, kes näeb seda kõike ja mõistab õiglast kohut. Kabeli keldriruumi on kujundatud väike muuseum, kus on

Plokštiene tuumabaasi elektrijaam.

Ristimägi.

seinal kõigi hukatute fotod. Kord nädalas toimub kabelis jumalateenistus, et mälestada hukatuid ja anda rahvale jõudu edasi elada.

Tagasiteel tõdesime, et meie väikestel Balti rahvastel – eestlastel, lätlastel ja leedulastel – on olnud okupatsioonivõimude ajal ühesugune karm elusaatus, me olime koos vanglates ja asumisel. Ja õnneks oleme nüüd koos taas vabad.

*Silver Sild
Memento Võrumaa
Ühenduse juhatuse esimees*

Rainiai kabel.

Fotod: Võrumaa Memento fotokogu

Tartu ei unusta ohvreid

Tartu Memento eestvõtmisel mälestati 8. ja 9. juulil 1941. aastal Tartus punaokupantide poolt Tartu vanglas mõrvatud 193 inimest. Pauluse kalmistul mälestussamba juures leidis aset mälestushetk, toimus palvus ning asetati leinapärjad. Hiljem koguneti Antoniuse õuel. Helisesid kirikukellad.

Oma lühisõnavõtus rõhutas Enn Tarto, et Tartu vangla massimõrv on üks osa NSV Liidu okupatsioonivõimude poolt toime pandud massilistest tapmistest, vangistamistest, küüditamistest, põletamisest ja röövimisest 1941. aasta sõjasuvel okupeeritud Eestis.

Mälestuspärgi ja leinaküünlaid asetati originaalsel kujul säilinud värava juurde, mis asub Tartu vangla põhikorpuse ja sauna vahelises müüris. Kõik ohvrid nii elusalt kui surnult läbisid selle värava.

Foto: Tartu Memento fotokogu

Saarlased tegutsevad innukalt

Käesolev aasta 2018 on olnud kaunis looduse poolest, aktiivne poliitikas ja majanduses, kuid paraku tagasilöökk oli põllumajanduses. Kuid aastad ei ole, nagu öeldakse, vennad ning edasiminekuks ja tagasilöögid käivad ikka käsikäes.

Tänavune aasta on olnud tegus ka ühiskondlikus tegevuses. Mõtlen siin neid inimesi, kes oma kõrge eaduse tõttu on tõmbunud aktiivsest elust kõrvale, kuid samas üritasid näidata oma tahet olla kasulikud elu edasi viimisel ja korraldamisel.

Nii on Muhu ja Saaremaa represseeritud, Memento ühenduse liikmed aktiivselt osa võtnud mitmetest vabariigi ulatuses korraldatud üritustest. Osalesime aprillis Eesti Mälu Instituudi poolt kokku kutsutud konverentsil, kus käsitleti muuseumi rajamist Patarei vangla idaploki ja tutvustati esialgse konkursi võitnud töid. Märtsikuus tähistasime 69. aasta möödumist suurküüditamisest, juunis esimest küüditamist kaugemale külmale maale, samas aga ka võidupüha aastapäeva. Augustis viibisime Maarjamäele püstitatud memoriaali avamisel ja Pelistveres natsismi- ja kommunismi ohvrite mälestuspäeval, septembris mälestati Saaremaal neid, kes sunniviisiliselt viidi Saksamaale, aga ka tähistati vastupanuvõitluse päeva. Oktoobris külastab Memento liidu juhatus Muhu ja Saaremaad, kohtudes valla juhtkonnaga ning arutades omi probleeme koosolekul ja koosviibimisel.

Tahaks loota, et sellega on tänavused Saare maakonna Memento ühenduse ettevõtmised õnnestunud lõppenud. Aga vist pole sõna "lõppenud" kohane, kuna töö valdade juhtkondadega käib ikkagi edasi. Tulevad aastavahetuse peod ja vastuvõttud, liiguvad mõtted järgmise aasta peale, mil täitub 70 aastat märt-

Saaremaa mementolased kogunevad leinapäeval.

Foto: Saare Memento fotokogu

siküüditamisest. Samas on ikka meele mälestuste jäädvustamine ja olemasolevate mälestuskivide korrastamine.

See eelnev jutt on kõik nn. organisatsiooniline töö. See töö on tähtis ja selles osalevad need inimesed, kes suudavad kohal käia ja üritustest osa võtta. See jääks nagu poliitilise poole peale. Aga kas me ikka teame, kui paljud meist vajaksid abi? Kas või hea sõnaga, väikese meenega või ükskõik millise meelepidamise vormiga. Mis siis juhtuks, kui poliitilise poole asendaksime inimese – kannatanu – poolega? See on mõtlemise koht.

Rein Väli,

Saare Maakonna Memento ühendus

30. juulil 2018 paigaldati Jõgevamaal Eerikveres mälestuskivi juurde infotahvel

Fotod: Jõgevamaa Memento fotokogu

22. septembril tähistati Eestis vastupanuvõitluse päeva

Sel puhul heiskasid traditsiooni kohaselt Tallinna 21. kooli õpilased päikesetõusul Eesti lipu Pika Hermannini torni. Metsakalmistul asetasid justiitsminister Urmas Reinsalu ja tudengite esindajana korporatsioon Fraternitas Livien-sise vilistlane Siim Krispin pärjad Otto Tiefi hauale ning pidasid päevakohase kõne.

Enne keskpäeva kogunesid tudengid Reaalkooli juurde pidulikule kõnekoosolekule.

Pärastlõunal algas Valga Jaani kirikus Eesti riigivanemate mälestusjumalateenistus, kus teenisid EELK peapiiskop emeeritus Andres Pöder, EELK Valga praost Mart Jaanson ja Valga praostkonna vaimulikud. Esines Nõo kiriku meesansambel, orelil Jüri Goltsov.

Okupatsioonide ja vabaduse muuseum Vabamu koostöös Riigikantseleiga ootas vastupanuvõitluse päeval kõiki külastajaid tasuta muuseumisse tutvuma uue püsinäitusega „Vabadusel ei ole piire“.

Vastupanuvõitluse päeva tähistati paljudes kohtades üle kogu Eesti.

Otto Tief (1889–1976), Eesti poliitik ja sõjaväelane, Vabariigi Valitsuse moodustaja ja peaministri asetäitja 1944. aastal.

Urmas Reinsalu: okupatsiooniaeg on eesti rahva võitluse ajalugu

22. septembril tähistataval vastupanuvõitluse päeval tunnustas justiitsminister Urmas Reinsalu kõikide eesti inimeste teeneid, kes osalesid vastupanuvõitluses okupatsioonivõimude vastu. Justiitsminister asetaski pärja Maarjamae kommunistiohvrite memoriaali jalamile ja ning peaminister Otto Tiefi hauale.

Otto Tiefi valitsuse mälestamistsereemonial Metsakalmistul ütles justiitsminister, et 74 aastat tagasi moodustati presidendi kohusetäitja Jüri Uluotsa poolt Otto Tiefi valitsus, mis andis maailmale signaali eesti rahva tingimusteta soovist taastada iseseisvus ja eitada Eesti okupeerimist mõlema totalitaarse riigi poolt. Reinsalu rõhutas, et tänu Tiefi valitsusele säilis riigi taastamisel õigusliku järjepidevuse põhimõte, mille alusel oli võimalik oma riiklus uuesti üles ehitada.

„Okupatsiooniaja Eesti ajalugu ei ole ainult repressioonide ja argielu ajalugu. Okupatsiooniaeg on eesti rahva võitluse ajalugu ja see võitlus päädis meie võiduga, kui Vene väed siit lahkusid. Et mõista võitluses osalenute hulka, suurendagem mõttes meie rahvaarv samasuguseks Ameerika Ühendriikide rahvaarvuga – veidi üle miljoni eesti inimese ja üle kolmesaja miljoni ameeriklase. Selles proportsioonis võitles suvesõjas kaks miljonit inimest,

Sinimägedes 15 miljonit ja metsavendluses osales 5 miljonit inimest. Poliitilistes vahistamistes pärast Stalini surma istus vangis 200 tuhat. Seega me ei leppinud hääletult võõrvõimuga, kaugel sellest. Sisuliselt alates 1941. aastast peeti mitmeid sõdu okupantide vastu,“ sõnas justiitsminister Urmas Reinsalu oma kõnes.

„Vabaduse tegelikku hinda teavad need, kes on elanud orjuses. Vapruse tegelikku hinda teavad need, kes läksid vastu määratu ülekaaluga vastase-

le, sest see oli neile teekond tõe eest seisemisel. Tähtis on anda tulevastele põlvetele edasi teadmine sellest vaprust, see on kinnitus, et ka meie oleme valmis Eesti vabaduse eest võitlema,“ rõhutas Reinsalu.

Vastupanuvõitluse päeva tähistamisega meenutatakse 1944. aasta septembrikuud, mil ametisse astus Otto Tiefi juhitud valitsus ning Eesti väljendas ühemõtteliselt soovi olla iseseisev. Selle päeval mälestatakse kõiki okupatsioonidele vastupanu osutanuid.

Vastupanuvõitluse päev Läänemaal

Läänemaal algas vastupanuvõitluse päeva tähistamine mälestushetke ja palvusega Kirbla kalmistul Jüri Uluotsa kalmul. Uluots oli oktoobrist 1939 kuni 21. juunini 1940 Eesti peaminister ning pärast seda kuni surmani 1945 jaanuaris peaminister vabariigi presidendi ülesandis. Tema nimetas ametisse Otto Tiefi valitsuse.

Päev jätkus mälestamisega Põgari palvemaja juures ning kontsertaktusega Ridala koolis, kus kõnelesid Riigikogu liige Raivo Aeg ja ajalooline Mati Mandel.

Puiste rand, kus oodati põgenemiseks paate. Maailma lõpp, kust edasi ei saanud. Sellel väljal läksid paljud inimesed vabasurma.

Mälestushetk Põgaris palvemaja juures, kus peeti viimane O. Tiefi valitsuse istung.

Aktusel Ridala koolis kõlavad isamaalised laulud.

Üks selle päeva traditsioonidest, lilled Jüri Uluotsa hauale.

Fotod: Urmas Lauri

Harjumaal tähistati 74 aasta möödumist Keila lahingust

Tänavu tähistati Keila lahingu aastapäeva vastupanuvõitluse päeval kui lahingu kuupäevale lähimal laupäeval, ja ikka traditsioonilisel viisil. Kumna teeristil mälestuskivi juures seisis kaitseliitlaste auvalve, lehvisid rahvuslipud, peeti kõnesid – Keila lahingust rääkis ajaloolane Mati Mandel, vabadusvõitlusest justiitsminister Urmas Reinsalu – ja asetati lilli. Keila lahingutes osalenud mehi enam kokkusaamisel polnud, aeg teeb oma töö.

Järgnes ajalookonverents Harjumaa Muuseumis, kus Ivo Juurvee kõneles Saksa sõjaväeluure seostest Eestiga 1936-1944, Meelis Saueauk eestlastest Soome luures II maailmasõja ajal, Michaela Snopkova ja Elmar Gams portaalist “Kogu Me Lugu! Minevik läbi elulugude” ja Meelis Saueauk Eesti kommunismiohvrite memoriaali saamisloost ja tulevikust.

Foto: Harjumaa Memento kogu

Riigivanemaid mälestati tänavu Valgas

MTÜ Konstantin Pätsi Muuseumi, EELK ja Valga vallavalitsuse korraldusel mälestati vastupanuvõitluse päeval, 22. septembril Valga Jaani kirikus Eesti riigivanemaid. Riigipeade auks süütasid 16 küünalt EELK peapiiskop emeeritus Andres Pöder ja Valga vallavanem Margus Lepik. Koos peapiiskopiga teenisid Valga praostkonna praost Mart Jaanson, abipraost Vallo Ehasalu, Valga Peetri-Luke koguduse õpetaja Margus Suvi jt Valga praostkonna vaimulikud. Päevakohase kõne pidas Konstantin Pätsi Muuseumi esimees Trivimi Velliste. Muusikaga teenisid Nõo kiriku meesansambel ja Jüri Goltsov orelil.

Tegemist oli kaheteistkümnenda riigivanemate mälestusteenistusega alates aastast 2006. Varem on samal päeval süüdatud 16 küünalt Tallinnas Piiskoplikus Toomkirikus, Pühavaimu kirikus, Tartu Jaani, Narva Aleksandri, Pärnu Eliisabeti, Viljandi Jaani, Kuressaare Laurentiuse ja Haapsalu toomkirikus, samuti Paide Püha Risti, Rakvere Kolmainu ja mullu Tartu Pauluse kirikus.

Pärast mälestustalitust kohtus Valga vallavanem Margus Lepik Raekojas Tallinnast saabunud Pätsi Muuseumi liikmetega. Muuseumi poolt asetati pärjad ja lilled Valga Vabadussõjas langenute ausamba, samuti Vabadussõjas võidelnud Soome vabatahtlike ja Eesti metsavendade mälestustahvlite juurde.

Fotod: Valga vallavalitsus

Siinkohal mõningaid mõtteid Konstantin Pätsi Muuseumi juhatuse esimehe Trivimi Velliste kõnest.

“Täna 74 aastat tagasi rebiti Tallinnas Pika Hermanni tornist sinimustvalge riigilipp ja asendati naaberrügi punalipuga lootusetult pikaks ajaks. Vabadus muutus piinavaks unistuseks. Heaolu ühiskonnas võib vabadus tunduda sama loomulik ja enesestmõistetav nagu värske õhk või puhas vesi. Aga toona tundus see ülima aardena, mille tagasivõitmiseks tuli meeletult pingutada.”

“Koos Otto Tiefi valitsuse liikmetega asutas 1944. aasta sügiskuul meritsi minekule tervelt seitse protsenti eesti rahvast, kelle peas vasardas üksainus mõte: „Minna ei taha, kuid jääda ei saa!“ Minemata jätmisel leidnuks enamik otsa Pagari tänava keldris, Patareis või Siberi põlislaantes. Sinimustvalgete lippude lehvides nõudsid Eesti parimad pojad ja tütreid oma uutest asukohamaades Eestile vabadust. Ilma nende aastakümnete pikkuse vastupanuvõitlusetu ohuiks siinse Laulva revolutsiooni alustamine palju keerulisem.”

Kunagisi Eesti pagulasi ühendav Ülemaailmne Eesti Kesknõukogu (ÜEKN) on tänavu teinud ettepaneku tähistada igal aastal 19. septembril 1944. aasta suurpõgenemise mälestuspäeva ning lisada see ametlikku tähtpäevade kalendrisse. „Et aga kõnesolevad kaks kuupäeva – 19. ja tänane 22. september – on nõnda lähestikku ja ajalooliselt kuuluvad kokku, võiks nad tulevikus ühendada. Vastupanuvõitluse päev 22. september võiks ühtlasi olla ka suurpõgenemise mälestuspäev. Sest need 75 tuhat pakku läinut olid kahtlemata vastupanuvõitlejad,“ arutles Velliste.

Miks peab nüüd, mil oleme oma elu peremehed, kodumaalt ära minema? Oleme uuel vabaduse ajastul taas kaotanud seitse protsenti oma rahvast – sama palju kui suure põgenemise ajal. „Toonased põgenejad lausuvad: „Minna ei taha, kuid jääda ei saa!“ Missugused sõnad on tänastel kodumaalt lahkujatel huultel? Kas kodumaal on praegu tõesti võimatu leiba lauale saada? Või tahame, et leival oleks ikka rohkem ja rohkem võid?“ „Kui palju rohkem oleks – küllalt?“, küsis Velliste.

Sageli arvatakse, et tehnilised leiutised toovad lahenduse meie muredele. „Meie hinge kõige keerukamad vajadused ei lahene aga tehniliselt. See tõde kehtib ühtaegu nii iga üksiku inimhinge kui ka kogu rahva hingeelu kohta. Kui rahva hinges napib ühendavat jõudu, kõikeliidvat väge, on see rahvas nagu liivaterad mererannal, mida iga tuuleil jaksab pillutada.“

Esiülad kasutasid kiriku ehitamisel tugevaid kive, mille sidumiseks tarvitati lubimörti. „Head ühiskonda saab võrrelda katedraaliga. Katedraal on püsiv, kui sidusaine on õigesti valitud. Eesti ühiskonna suurim mure pole mitte eurode arv ühe inimese kohta – kuigi ka see on oluline –, vaid sidusaine tugevus Eesti inimeste vahel. Kuidas see imepärane aine – koosmeel, hoolimine, usk ja armastus – jälle kätte leida?“

„Me oleme kinnitanud oma tänuvõlga selle riigi rajajatele aumammaste piistatamisega. ...Päris mitu aastat oleme aga rääkinud sellestki, et Eesti riigi pealinna avalikus ruumis puudub ikka veel mälestusmärk riigi esiväljakuulutajale – Päästekomitee juhile, Eesti Vabariigi kõige esimesele valitsusjuhile ja sõjaministrile Vabadussõja alguses, kõige esimesele Vabariigi Presidendile Konstantin Pätsile,“ avaldas Velliste kahetsust.

Lõpusõnades tänas peakõneleja südamlilkult kõiki, kes kogu hingega on aidanud kaasa tänase vastupanuvõitluse päeva pühitsemisele. „Meie suurim tänu kuulub proua Elle Leesile, kes on palju aastaid olnud meie palverännaku hing!“ Velliste sõnul tuleb ühiselt hoida oma rahva mälu, mis teeb meid tugevaks! „Tugev Eesti jääb kestma! Önnitleme oma saatusekaaslasid, lõunanaabreid nende riigi peatse 100. sünnipäeva puhul! Önnistusrikast vastupanuvõitluse päeva jätku meile kõigile!“

Tartu Memento tähistas vastupanuvõitluse päeva

19. septembril arutati Tartu Memento aktiivsete liikmete osavõtul vastupanuvõitlusega seotud küsimusi. Enn Tarto rõhutas: “Me ei tohi unustada, et 22. septembril 1944. aastal lehvib Pika Hermannini tornis sinimustvalge lipp. 1944. aasta 22. septembri keskpäevaks vallutas Punaarmee Tallinna ja Pika Hermannini tornist võeti maha Eesti Vabariigi lipp, mitte Saksa riigilipp. Uus okupant NSV Liit heiskas torni oma punalipu.

Kaastunne kõigile vastupanuliikumises hukkunutele. Me mäletame ja mälestame Eesti eest võidelnud ja okupatsioonide ajal kannatanud ja hukkunud inimesi. Me täname ja meenutame soomepoiste, poliitvangide, küüditatute, metsavendade, õpilasvabadusvõitlejate ja avalik-õiguslike vahenditega Eesti eest võidelnute meelekindlust ning üldrahvalikku vastupanu.

Lakkamatu aktiivne vabadusvõitlus ja rahva passiivne vastupanu aitasid kaasa, et vaatamata kohutavatele raskustele jäi püsima eesti keel, meel ja vabanemissoov. Võitlus Eesti eest jätkub. Me ei tohi unustada neid võitlejaid, kes on langenud või vigastada saanud võitluses taastatud Eesti Vabariigi eest. Tänu ja sügav lugupidamine neile ja kaastunne leinajatele. Mälestame ja leiname pidevalt meie keskelt lahkuvaid represseeritud ja nende pereliikmeid! Aidaku Jumal Eesti riigil ja rahval püsima jääda!”

Vastavalt kavale koguneti 22. septembril KGB kongide muuseumi. Leina- ja mälestusüritust juhatas KGB kongide muuseumi kuraator Silver Kaldma. Väga südamliku leinateenistuse pidas EELK Tartu Maarja koguduse õpetaja Joonas Toivanen.

Enn Tarto vastas hiljem kohalolnute küsimustele. Kuna kõikide küsimuste ja vastuste seisukohti pole võimalik kokkuvõttes ära tuua, soovitas ta tutvuda Tuna 3/2006 lk 104-112 artikliga “Vastupanu ja represseeritute olukord 1955-1985”. Enn Tarto rääkis sellest, et võitluse eest taastada Eesti Vabariik on ta olnud kolmekordne poliitvang aastatel 1955-1960, 1962-1967 ja 1983-1988. Ta rõhutas, et ei ole kunagi olnud pruun ega punane.

Pikemalt peatus E. Tarto 1944. aasta septembrikuu sündmuste seostel Tartu vallaga. “Meie pere elas II

Foto: Tartu Memento kogu

maailmasõja ajal Tartu vallas Aovere külas. Miina Härma oli meie perekonnatuttav. Tartu vallast on pärit Volde- mar Sumberg. Dr. Sumberg nimetati 1944. aastal Otto Tiefi valitsuse sotsiaalministriks. Teatavasti jõustus 18. septembril 1944. aastal Vabariigi Presidendi käskkirj Nr.1 “Nimetan ametisse Vabariigi Valitsuse järgmises koosseisus. Peaministri asetäitja ja siseminister Otto Tief. Jüri Uluots. Peaminister Vabariigi Presidendi ülesannetes.”

Peaminister Jüri Uluots varjas end NSV Liidu esimese okupatsiooni ja Saksa okupatsiooni algaastatel korduvalt Tartu vallas. Varjamise kohaks oli Lubja veski (talu) ja Palu mets. Teda abistasid Voldemar Christian Sumbergi abikaasa Marie, minu ema Linda Tarto ja Väägverest Peensalude perekond. 1941. aasta kevadel andis Voldemar Sumberg Tartu Tervishoiumuuseumi majas korteri Eesti iseseisvuse taastamise eest võitleva põrandaaluse rühmituse käsutusse.

1944. aasta esimestel kuudel võttis Eestis juhtiva keskuse ülesanded endale Eesti Rahvuskomitee, mis tegutses salajase põrandaaluse organisatsioonina, lõppeesmärgiks Eesti riikliku iseseisvuse taastamine. Tartu vallas oli Eesti Rahvuskomitee (rahvapärastelt Pitka komitee) põrandaalune organisatsioon olemas. Kohaliku rühma aseesimeheks oli endine Tartu (Raadi) vallavanem Mart Kool, tema sekretäriks oli Artur Tuha.

1944. aasta septembris olid Tartu valla inimesed Läänemaal, Märjamaal ja siis Kullamaal. Mart Kool ja ajutises peatuskohas olnud mitu meest sõitsid Tallinnasse. Mart Kool küll Pika Hermannini tornis ei käinud, aga ta julgestas sinimustvalge lipu heiskajaid. Nagu

teame, 21. septembril 1944. aastal lehvib Pika Hermannini tornis Eesti Vabariigi sinimustvalge lipp. 1944. aasta 22. septembri keskpäevaks vallutas punaarmee Tallinna ja Pika Hermannini tornist võeti maha Eesti Vabariigi sinimustvalge lipp, mitte Saksa riigilipp. Uus okupant, NSV Liit, heiskas Pika Hermannini torni oma lipu - punalipu.

Minu isa Mart Kool ja teised Tartu valla mehed tulid Kullamaale tagasi oktoobri algul 1944. aastal ja teatasid, et Rootsi põgenemine jääb ära. Meie abistajad olid kadunud ja Punaarmee vallutas Läänemaa. Pöörduti tagasi Tartumaale. Varsti pärast Tartumaale jõudmist Mart Kool arreteeriti. Tartu Hallis majas (Riia tn 15B) oli Mart Kool Saksa okupatsiooni ajal 3 ööpäeva vangis 1944. aasta aprillis. NSV Liidu okupatsiooni ajal oli ta poliitvangina vangistuses 3 aastat. Ta suri (hukati) Norilski vangilaagris veebruaris 1947. aastal.

Võidakse küsida, miks tegelevad mementolased 22. septembriga. Riiklikult on 22. september vastupanuvõitluse päev, mitte vabadusvõitluse päev. Lakkamatu aktiivne vabadusvõitlus on osa 22. septembri tähtpäevast. Vastupanu okupantidele oli üldrahvalik. Tänu eesti rahvale jäi püsima eesti keel, meel ja vabanemissoov.

Mementolased on otsesed tunnistajad punaokupantide terrorist. Me teame, mis tehti meiega, mis tehti meie sugulastega. Neid piinati, tapeti, rööviti ja mõnitati. Soovime, et Eesti iseseisvus püsiks. Me ei loobu Tartu rahust. Võitlus Eesti riigi ja rahva püsima jäämise eest jätkub! Aidaku meid Jumal!”

Enn Tarto
Tartu Memento esimees

Patarei ärkab uuele elule

Eesti Mälu Instituut allkirjastas Riigi Kinnisvara aktsiaseltsiga lepingu, mille kohaselt tehakse külastamiskõlblikuks ja hakatakse kasutama ajutise näituse tarbeks pikalt suletud olnud Patarei vangla ruume. Näitus hakkab paiknema Patarei idatiiva esimesel ja teisel korrusel ning see avatakse järgmise aasta kevadel.

Eesti Mälu Instituudi teadur-kuraator Martin Andrelleri sõnul saavad kõik soovijad tutvuda ajutisel näitusel hoone sündmusrohke ajaloo läbi kommunistliku ja natsionaalsotsialistliku terrorismirežiimi, tunnetada vangla atmosfääri ja saada detailsemaid teadmisi kommunistlikust terroristist.

„Eksponeerime Patareisse plaanitava muuseumi ideekonkursi töid ja näitust „Kommunism ja terror“, mis valmib koostöös rahvusvaheliste partneritega. Samuti on koostamisel näitus, mis läbi vangilaagrites tehtud fotode räägib nende autori August Ruubeni saatusest ja seosest Patareiga. Teeme koostööd Okupatsioonide ja Vabaduse Muuseumiga Vabamu ja teiste muuseumitega,“ ütles Andreller.

„Patarei on arhitektuuripärl, mis sümboliseerib XX sajandi totalitaarsete režiimide kuritegusid, kuna okupatsioonivõimud vangistasid ja tapsid seal poliitilisi vange. Kahjuks on hoone praegu viletsas seisus. Käivitatud on töö, mis peaks tipnema vastavalt Vabariigi Valitsuse otsusele kommunistlikuritegusid ja ideoloogiat käsitleva rahvusvahelise muuseumi rajamisega hoone idatiiba. See kujuneks suure missiooniga haridusasutuseks. Avatav ajutine näitus on oluline verstapost selle idee elluviimisel ja Patarei taasavamisel rahvale,“ lisas Martin Andreller.

Eesti Mälu Instituut kutsub kõiki, kel on veel säilinud kas nende endi või lähedaste dokumente, fotosid jms, mis seondub Patarei ja vangilaagrite temaatikaga, endast märku andma ja panustama nii ajalooharidusse. Kirjutada saab aadressile info@mnemosyne.ee või helistada telefonil 664 5039.

Näitus „Kommunism ja terror“ valmib koostöös Läti Okupatsioonide muuseumi, Leedu Genotsiidiohvrite muuseumi, Saksamaa Sotsialistliku Ühtsuspartei Diktatuuri uurimise Sihtasutuse ja Poola Rahvusliku Mälu Instituudiga.

Patareisse rajatava Rahvusvahelise Kommunismiohvrite Mälestusmuuseumi algatuse koduleht: <http://communismvictimsmuseum.com>

Muuseumi algatuse tutvustusvideo: <https://vimeo.com/252527639>

Eesti Mälu Instituut korraldas 14. juunil, leinapäeval, endise Patarei vangla territooriumil arutelu „Kommunism: eesmärk pühitseb abinõu“.

Üritus toimus Patarei hoovis suure telgi all, osa võttis ligi 70 huvilist. Pärast tervitussõnu vaadati videolõike Patarei vangide mälestustest.

Patareist vangla toimimisest kui punaterrori näidismudelid kõneles Martin Andreller, Eesti Mälu Instituudi teadur-kuraator. Järgnes arutelu koos publikuga, mille raames arutati kommunismi olemust. Paneelis osalesid Eesti Kunstiakadeemia professor, ajaloolane David Vseviov ja Eesti Mälu Instituudi uurimisjuht Toomas Hiio. Modereeris Eesti Mälu Instituudi teavituse ja koostöö valdkonna juht Sergei Metlev.

Toimus ka ekskursioon Patarei ruumides, see oli kohale toonud kahe grupi jagu huvilisi, kellel oli palju küsimusi, mõnel aga ka meenutusi jagada. 2019. aasta kevadel plaanib Eesti Mälu Instituut avada kahel korrusel hoone idatiivas kommunistlikuritegudele ja Patarei ajaloolole keskenduva ajutise näituse.

TOIMETAJA VEERG

Rein Purje

Head Memento Teataja lugejad!

Kevadest pole sel põuasel suvel vist mitte palju vett merre voolanud – nagu üks vana ajamöötmise ütlemine käib – , igatahes on mu kodulähedane Paunküla ja Pirita jõgi üpris kuivale jäänud. Samas saab möödunud aega mõõta päris mitmete suurte sündmustega. Eesti Vabariik on oma 100. sünnipäeva väärikalt tähistanud.

Maarjamäe memoriaal, mis on ühelt poolt suurejooneline, teiselt poolt aga hingeminevalt lihtne, on suur kingitus meile kõigile. Vahepealsetes eriarvamustes poleks osanud lootagi, et tulemus on nii erakordselt õnnestunud. Vähe on neid mälestusmärke, mis niiviisi kõigi südant puudutavad.

Neid üritusi, mis meid kõnetavad, on olnud teisigi, küll konverentse, küll tähistamisi. Oleme tunda saanud, et meid peetakse meeles. Ja tunnustustki jagatakse, ka hulga aumärkide näol.

Eks püüame siis ikka visalt Memento põhikirjalisi ülesandeid edasi täita, ikka mälestuse mitte üksnes säilitamise, vaid ka au sees hoidmise nimel. Isamaa nimel.

Püüame ka uusi tegutsemisviise leida. Näiteks pidas sedapuhku Eesti Memento Liidu juhatus oma koosoleku mitmepäevase väljasõiduistungina Saaremaal. See sõit oli ühtlasi ka õppereis, tutvusime Mementole oluliste paikade ja mälestusmärkidega. Siinjuures suur tänu vastuvõtu eest Saaremaa vallavalitsuses ja muidugi kogu korraldusvaeva nägijale, Memento oma le mehele Muhu saarelt Rein Välile. Jääb loota, et pikalt koosoldud aeg aitas paljusid seisukohti selgeks teha ja kui kõiges ka veel üksmeelele ei jõutud, on vähemalt hulganisti mõtlemisainet. Muidugi jätkus ka neid punkte, millega päris ühel nõul edasi tegutseme, näiteks jõudumööda Pilstivere kompleksi arengule kaasa aitamine.

Tahaks jätkata ka juba järeleproovitud tööga – kui kellegi, kallid kaasteelised, on kas enda või sugulaste kirjapandud mälestusi Siberist ning ajast enne ja pärast seda, vaadake need üle ja läheta teele. Aitame need kaante vahele saada, nii saavad teisedki neist osa.

Soovin kõigile tugevat tervist ja rõõmsat meelt sügishallusele vastu astumiseks.

Vabaduse Tammepärg

Esmakordselt tunnustas Justiitsministeerium Vabaduse Tammepärja aumärgiga inimesi, kes on hoidnud ja andnud edasi Eesti riigi ja rahva lähiajaloo mälestust, osalenud kaitselahingutes, korraldanud ja arendanud sisejulgeolekualast tegevust okupatsiooniaastail ning jäädvustanud Eesti vabadusvõitlust ja vastupanuliikumist, nagu ütleb aumärgi statuut.

Justiitsminister Urmas Reinsalu andis aumärgid 129 inimesele 31. augustil pidulikul tseremoonial. Tunnustuse pälvinute hulgas on Eesti kaitselahingutes osalenud veteranid, Raua tänava lahingu veteran, endised metsavennad, vastupanuvõitlejad ja õigusvastaselt represseritud. Samuti tunnustab justiitsminister oma otsusega Eesti vabadusvõitluse ja vastupanuliikumise mälestuse jäädvustajaid. Nende hulgas on metsavendluse mälestuse hoidjad, mälestiste rajajad, mälestuspäevade korraldajad ja isamaa-

liste organisatsioonide tegusad liikmed.

Aumärgi pälvinute hulgas on mitmeid mementolasi, kelle teeneid mälestuse jäädvustamisel, hoidmisel ja edasi andmisel sellega hinnati.

Õnnitleme kõiki Vabaduse Tammepärjaga tunnustatud!

Aumärgi saajate nimekirja leiate www.just.ee uudiseid sirvides.

Memento iihendused õnnitlevad!

JÕGEVAMAA

90
Evi Sagrits
85
Juta Meerits
Eda Past
80
Tiiu Elmet
Aili Jürjens
Arvo Kelder
Jaan Nõmmik
Valve Orav
Rain Urgo
Urve Vaga
75
Ülo Karu
Valdek Mäekalle
Elve Tali
Eha-Elve Teiter
Anne Veinmann
65
Liivia Juhandi
60
Linda Laane
55
Eduard Tamm

TALLINN

104
Leo Ginovker
95
Hannes Kristenbrun
90
Vilma Kontkar
85
Aita Ilves
Erich Kulliste
Nelli Lagle
Raul Möll
Helmer Samarüütel
Kalju Tuulik
80
Eelar Jernits
Endel Kaljusmaa
Anastassia Paulsen
75
Evi Iskül
Kelli-Kai Kivioja
Tiina Michelson
70
Lia Teeäär
Heino Tina
60
Tiiu Appelberg
Tiit Sõlg

TARTU

90
Rutt Kresling
Erich Loogus
Valentina Peebo
85
Eevi Kruus
Õie Margus
Helvi Moora
80
Elju Andre
Ruth Lajal
Enn Tarto
Aili Tralla
75
Evi Pihelgas
Helle Raska
Mart Talv
70
Sirje Koovik
VALGAMAA
80
Maret Helandi
Elo Krüüner
Virve Kukk
Ere Raide
75
Rein Hiip

VILJANDIMAA

103
Selma Rajla
90
Hilja Luhakooder
Leida Piir
Ülo-Johannes Reimets
Aita Vähi
80
Jaan Arusoo
Heljo Lepamaa
Sulev Läänesaar
Ene Ratas
Urve Sarapuu
Tiiu Tomson
75
Vello Avaste
Enn Lond
Mare Lükk
Säili Maasik
Mare-Reet
Ostšepkova
Koidu Skiller
70
Tiiu Laiapea
Maire Sala

VÕRUMAA

85
Ado Tammemägi
80
Heldur Muts
Anastasia Vaher
75
Helli Loigu
Tiina Michelson
70
Virve Borgmann
Viia Õigus

Eesti
Memento Liit
õnnitleb oma
auesimeest
Enn Tartot
80. sünnipäeval ning
soovib veel palju
päikselsi päevi ja
tegasaid aastaid.

Pilistvere peab jääma ja arenema!

„Pilistvere on rahva poolt loodud. See mälestuskoht peab jääma ja arenema. Ja äsja avatud Tallinna kommunismiohvrite memoriaal on Pilistvere laiendus.“ Nende sõnadega alustas justiitsminister Urmas Reinsalu oma kõnet kommunismi- ja natsismiohvrite mälestuspäeval 25. augustil Pilistveres.

Ligi kolmsada inimest kõigist Eestimaa represseeritute ühendustest kogunes ülejärmisel päeval peale pisarateni liigutava suursuguse kommunismiohvrite memoriaali avamist Tallinnas Pilistvere kivikangru juurde, et meenutada 1941. ja 1949.a. küüditamisi ja viiekümneaastast okupatsiooniaega. Mälestuspäev algas lippude sissetoomise ja pärgade asetamisega ühenduste mälestuskivide juurde. Järgnes EELK Pilistvere Andrease koguduse õpetaja Hermann Kalmuse juhitud mälestusjumalateenistus, kus ta rõhutas inimeste vahelist sallivust ning mälestuste alahoidmist aegadest, mis on meid saatnud.

Tervitussõnad kohalolijale ütles Eesti Memento Liidu esimees Arnold Aljaste. „Tallinna kommunismiohvrite memoriaal on võimas ja tundeid tekitav. Kuid ka Pilistvere on koht, mis peab meile jääma“, sõnas A. Aljaste

Oma päevakohases kõnes meenutas Eesti Represseeritute Abistamise Fondi juhatuse liige Peep Varju okupatsioonivõimude poolt eestlaste suhtes läbi viidud genotsiidi, kus kümned tuhanded saadeti Venemaa vangilaagritesse või asumisele ja kust paljud ei jõudnud kunagi tagasi koju. „Ja nüüd on meil Pilistvere kõrval kommunismiohvrite memoriaal Tallinnas, kus on mustadel plaatidel ligi 22 tuhande inimese nimed, kes surid asumisel või vangilaagrites. Ja need nimekirjad ei ole veel lõplikud. Töö käib ja me täiendame neid nimekirju veel“, lubas P. Varju.

Justiitsminister Urmas Reinsalu tunnustas Eesti Memento Liidu (EML) ja Eesti Represseeritute Registri Büroo (ERRB), eesotsas kauaaegse EML ja ERRB esimehe Leo Õispuuga, aastakümnete pikkust tööd nimekirjade koostamisel ja 23. augustil avatud kommunismiohvrite memoriaali valmimist. „Me peame seda mäletama. Me peame nimekirju täiendama, et näidata maailmale, mis on meie rahvaga toimunud. See on tohutu töö, mis on ära tehtud. Me peame jätkama tööd Patarei vangla muuseumiks arendamisel. Ja me peame jätkama ka Pilistvere arendamist. See memoriaal siin ei tohi kaduda ega väheneda“, oli justiitsministri kindel seisukoht.

Tervituse ja tunnustusega EML ja ERRB aadressil esines ka Riigikogu liige Andres Herkel. Sõna said veel Anne Eenpalu, Marta Pärn, Olev Kasak, Kalju Mätlik, Jaan Roosnurm, Margus Reemets ja Taimo Heinberg. Kõigi nende sõnavõttudest jäi kõlama mõte, et Eesti riik peab edasi minema, kuid me ei tohi unustada kommunismi poolt toime pandud repressioone. Vaadati ka tulevikku ja rõhutati, et uue Riigikogu valimistel teeksime üksnes õigeid otsuseid. „Me ei tohi enam valida võimule kommuniste!“ oli Anne Eenpalu kindel soovitus kohalolijale. Toonitati ka siinse memoriaali laiendamise ja uute mälestuskivide paigaldamise vajadust.

Muusikalist meelelahutust pakkus Põlvamaalt Räpina kandist pärit lõõtsamees Ants Järv, kelle südamesseminevad laulud panid raskused läbielanud inimesed heldima. Isegi pastoraadis pakutav maitsev supp ei suutnud rahvast lahkuma meelitada.

Head saatusekaaslased! Soovin kõigile tugevat tervist ja uusi kohtumisi Pilistveres ja Tallinnas. Kui teil on mõtteid, millisel kuupäeval edaspidi Pilistveres kokku saada, andke sellest Eesti Memento Liidule teada, minu tel. on 5102242.

Silver Sild
EML juhatuse liige

Pilistvere fotod: Memento Teataja kogu

Arnold Aljaste sõnavõtt Pilistvere mälestuspäeval

Mementolased, Rukkililleühingu liikmed, meie sõbrad ja toetajad!

Tervitan Teid siin, muinasmaakonna Nurmekund südames, Pilistveres!

Meid on siin täna loodetust vähem, peletab karvane ilm ja palju jaksu ja jõudu kulus üleelatud Kommunistiohvrite Memoriaali avamisüritusel – nii vaimselt kui füüsiliselt raputas see inimesi, kellele sõnad “kommunistlik terror” ei ole mingi eeljalooline termin, vaid realselt läbielatu. Suurim austus Teile, elavad mälu kandjad, kes olete läbi tulnud paksust ja vedelast, keda minu ema Adeele Aljaste iseloomustas sõnadega: „Inimesed, kes ei ole sita pealt riisunud, vaid ise ära roomanud!”

Tallinna memoriaal on hingematvalt võimas, hingevalu hukkunute pärast ja uhkus tehtu üle vaheldusid ja raputasid korralikult. Memento Liit seisis aastaid selle eest, et memoriaal saaks kesklinna, aga nüüd mõeldes: midagi nii võimast poleks piiratud maalapile suutnud kuidagi teha. Me oleme aastakümneid muretseanud, et meid ja meie sõjamehi ei mõisteta, aga ega me pole ka veenvalt sellest rääkida sõandanud või osanud, memoriaal on selles suureks abiks. Müts maha kõigi ees, kes selle loomisega seotud on, tänud ka registribüroole eesotsas Leo Õispuuga.

Eesti ei ole ainult Tallinn ja siin Mandri-Eesti südames loodi esimene demokraatlik partei endises N liidus, 30 aastat tagasi, hingede päeval, tehti talgute korras algust siinsele memoriaalile, mis nende aastate jooksul on muutunud palverännakute kohaks. Tuues siia kivi, väheneb hingepiin oma hukkunud, hukatud lähedaste pärast. Siin on rist ja kivid neile, kes puhkavad ilma ristita, mälestuskivita haudades. Pilistvere on VÄEGA koht, ja selle VÄE loomisel on ka Teil, siinolijail suur osa. Tulles siia süütama küünlaid, asetama lilli, on meie iga-aastasest kokkusaamisest saanud omamoodi memento-laste perepäevad, kus on tore ja kosutav kohata saatusekaaslasid, emmata, poetada pisargi. Ega keegi teine, kes ei ole vangilaagreid, küüditamisi läbi teinud, Teid mõista ei suudagi...

2006. aasta Vabariigi aastapäeval soovis president Arnold Rüütel ülesrivistatud väeosadele järjekindlalt Head Võidupüha, pälvides sellega palju kriitikat. Meie võime öelda kriitikat kartmata: „Iga päev vabas riigis on meile võidupüha!” Soovingi: Head Võidupüha! Kosutavaid hetki üksteise seltsis!

Elagu Eesti!